پێشەکی ...

ئەم لێکۆڵینەوەیەم لە بارەی ئاوازی شیعرەکانی (نالی)ی شاعیرە ، مەبەست تێیدا دەرخستنی ئەو بنیاتە ئاوازەییەیە کە ئەم کەڵـە شـاعیرە شـیعرەکانی پـێ رازاندۆتـەوە و لـە ڕێگەیـەوە دیوانەکەی پێ نەمر کردووە ، لێکۆڵینەوە لە بارەی شیعری شاعیران بە گشتی و شیعری نالی بە تایبەتی نەبووە و نابێتە مایەی سنووردارکردن و داخستنی دەرگای لێکۆڵینـەوەی تـر لـەم بارەیەوە بەڵکوو هەر لێکۆڵینەوەیەك ئەنجام ئەدرێ لە بارەیانەوە هۆکارێکە بۆ دووبارە گیان بەبەردا کردنی شیعرەکانیان .

هۆکاری هەڵبژاردنی ئەم بابەتە بەم ناونیشانەوە :

هۆی هەڵبژاردنی ئەم باسە زیاتر و زیاتر بۆ ئەو چێژە ئەگەرێتـەوە کـە لـە شـیعرەکانی نـالی بینیومە ، شکیشی تێدانییە و زۆرینەی نووسەران هەمڕان لەسەرە ئەوەی کە چێژی شیعرەکانی نالی بۆ ئەو بنیادە ئاوازەییە دەگەڕێتەوە کە تێکستەکانی لەسەر هۆنیوەتەوە، لە لایەکی ترەوە لێکۆلینەوەیەکی وەها هۆکارێکە بۆ زیاتر ئاشنا بوونم بە شیعرەکانی ئەم شاعیرە و توانستی تێگەشتنم لێیان زیاتر دەکات ، هەر بۆیە هەوڵم داوە بە شێوەیەکی ورد و تۆکمە رۆبچمە نێو دیوانەکەی تا بتوانم حەقی باسەکەم بدەم .

میتۆدی نووسینەوەی باسەکە :

سەبارەت بە رێبازی لێکۆڵینەوەکەم رێبازی وەسفی شیکاریم گرتۆتە بەر بۆ کارکردن لەسەر ئەم بابەتە .

گیروگرفتی لێکۆڵینەوەکە :

سەبارەت بە گیروگرفتێك کە رێی پێتەنگ کردم ناتوانم دەقاودەق شتێکی وا بخەمەڕوو ، تەنها ئەوە نەبێت کە زیاتر لە ئەنجام دانی ئەم باسە پشتم بە سەرچاوەی عەرەبی بەستووە و ئەو سەرچاوە کوردیانەش کە بەکارم هێناون زیاتر نامەی ئەکادیمیی بوون نەك کتێب بە تایبەت لە بەشی تیۆری باسەکە ، واتە تەنها دەتوانم بڵێم کەمی سەرچاوە بە زمانی کوردی لەسەرە ئەم باسە تەنها گرفتێك بووە

ریزبەندی بابەتەکان :

بە شێوەیەکی گشتی لێکۆڵینەوەکەم بەسەر دوو بەش دا دابەش کردووە :

بەشی یەکەمی کە تیۆرییە و لە دوو تەوەر پێك دێت ، تەوەری یەکەم (پێناسە و بەهای ئاواز) لە شیعردا بە شێوەیەکی گشتی لە خۆ دەگرێت و تەوەری دووەم باس لە (ئاستەکانی ئاوازی شیعری) دەکات .

بەشی دووەم کە پراکتیك کردنی بەشی یەکەمە لە شیعرەکانی نالی دا و لە دوو تەوەر پێك دێت ، تەوەری یەکەم خستنەڕووی (ئاستی دەرەوەی ئاوازی شیعرەکانی نالی)یە ، و تەوەری دووەم (ئاستی ناوەوەی ئاوازی شیعرەکانی نالی) لە خۆ دەگرێت ,

دوابەدوای ئەم دوو بەشەش ئەنجامی لێکۆڵینەوەکەم و لیستی سەرچاوەکان دێت .

بەشی یەکەم

تەوەری یەکەم ـ پێناسە و بەهای ئاوازی شیعری

یـەکێك لـە لایەنـەکانی جـوانیی شـیعر ئـاوازی شـیعرییە ، کـە هەمیشـە مایـەی تێرامـان و لێکۆڵینەوەی نووسەر و رەخنەگرەکان بووە ، **چوونکە ((مۆسیقا یەکێکە لە پێکهاتە ئستاتیکی و ڕەگەزە بنەڕەتییـەکانی شـیعر))** [1] و **((هـەر لـە کۆنـەوە شـیعر بـەوە جیاکراوەتـەوە لـە ژانرەکانی تری ئەدەب کە شیعر لە ڕێگەی چنینێکی تایبەتی کەرەستە زمانییەکانەوە دەبێت هەڵگری ئاوازێکی تایبەت بێت))** [2] ، هەروەها ئاواز بە خاڵی پەیوەندی نێوان دەقی شـیعری و دەروونی خوێنەر یان گوێگر دانراوە ، دکتـۆر سلێمان جـبران دەڵێـت **((شـیعر چـەند لایـەنێکی جوانیی تێدایە ، خێراترینیان بۆ پەیوەندی کردن بە دەروونەوە بوونی زەنگی دەنگەکانە لە دووبارە بوونەوەی پارچەکان و بەدوایەکهاتنی بڕێکی دیاری کراو لەو دەنگانە کە ئاوازی شیعری پێـك دێـنن))** [3] شـیعر هـەر لـە سـەرەتای داهاتنییـەوە ئـاواز بەشـێك بـووە لێـی و ڕەگـەزێکی جیاکراوە نەبووە بەڵکوو ئاواز بناغەی درووست بوونی شیعر بووە ، ئێمە ئەگەر سەرنجێ بدەینە ئەم بۆچوونەی ئەرستۆ لەم بارەیەوە کە دەڵێت **((کاتێك مرۆڤە کۆنەکان لاساییکارێك بوون بە پێی سروشتی خۆیان ، وە بەدەم تێبینی و لاساییەوە چوون و حەزیان بە زانین هەبووە ، وە مەیلیان بە لای ئاوازدا ڕۆییوە ، هەندێکیان لە سەردەمە بەسەر چووەکان دا توانیویانە شیعر بە شێوە سادەکەی دەربڕن، دواتر پەرەیان پێداوە و بەرە بەرە چاکیان کردووە ، تا گەشتوون بە هونەری راستی شیعر))** [4] دەبینین ئەرستۆ ئامـاژە بـە دوو خـاڵی گـرنگ دەکـات بـۆ درووسـت بوونی شیعر :

1. حەزی لاسایی کردنەوە ، بێ گومان پەیوەنـدی نێـوان شـیعر و لاسـایی کردنـەوە لاسـایی کردنەوەی دەنگە سرووشتییەکانە .
2. مەیل کردنی ئاواز ، مەبەست ئاوازی ئەو دەنگە سرووشتییانەیە .

ئاواز پێگەیەکی گرنگی هەیە لە بنیاتی دەقی شیعری دا ، مامۆستا عزالدین سابیر زیندوویی

---

1. ئاسۆ عومەر مستەفا ــ بەها ئیستاتیکییەکانی شیعری لای پیرەمێرد و شێخ نوری شێخ صالح و گۆران ــ نامەی ماستەر ــ زانکۆی سلێمانی ـ 2007.ز ــ لا 72 ــ بڵاو نەکراوە .
2. ئاوات حسن والی ــ چەمکی شانازی لە شیعرەکانی نالی دا ــ نامەی ماستەر ــ زانکۆی سلێمانی ــ2015.ز ــ لا 147 ــ بڵاونەکراوە
3. **سليمان جبران ــ شبه نظرية للايقاع و تطوره في الشعر العربي ــ موقع الحوار المتمدن ــ 2013.م ـ ص 1 (http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=375458)**
4. **د. ابراهيم حمادة ــ كتاب أرسطو فن الشعر ــ مكتبة الانجلو المصرية ــ قاهرة ـ 1977.م ــ ص 26**

شیعر لە بوونی مۆسیقادا دەبینێت کاتێك دەڵێت ((**شیعر بە بێ مۆسیقا وەکوو لاشەیەکی بێ گیان وایە ، بۆیە بە ڕەگەزێکی سەرەکی شیعر دادەنرێت و شیعر لە ڕێگەی ئاوازەوە کاریگەری لەسەر خوێنەر درووست دەکات و دەبێتە هۆی ئەوەی چێژی پێ ببەخشێت))** [5]

هەروەها هۆراس وای دەبینێت کە ((**دەقی شیعری دەبێت سیحرێکی تێدا بێت بۆ پەلکێش کردنی گوێگر)**) [6] ، لە شیعر دا ئەبێت چ سیحرێك بوونی هەبێت جگە لە مۆسیقا و ئاواز ؟!

لە کۆندا نووسەران تەنها ئاوڕیان لە کێش و سەروای شیعر دەدایەوە و وەك لایەنی مۆسیقای شیعری لێیان دەروانین وەك لە زۆرێك لە پێناسەی نووسەران بۆ شیعر دا دەردەکەوێت ، یەك لەوانە قودامەی کوری جەعفەر کە بە لای ئەوەوە ((**شیعر ئاخاوتنێکی کێشکراو و سەرواداره و واتا دەگەیەنێت))**[7] ، هەروەها د. عمر خلوف دەڵێت :

((شیعر ئاخافتنێکە شەپۆلێکی شاراوە لە ئاواز بە نێو وشەکانی دا تێدەپەڕێ کە لە پەخشانی جوودا دەکاتەوە ، ئەو شەپۆلی ئاوازە لە نیوەدێرەکاندا دووبارە دەبنەوە بە شێوەیەکی تەریب ئەگەرچی وشەکانیش دەگۆڕێن)) [8] ، ئەگەرچی لەم پێناسەیەی د.عمر خلوف بە روونی باسی کێش و سەروای تێدا نییە ، بەڵام ئاماژە بۆ دووبارە بوونەوەی شەپۆلی ئاوازەکان بێ گومان پەیوەستە بە هەنگاوەکانی کێشی عەرووزی .

خوودی شاعیرانیش کێش و سەروایان بەلاوە زۆر گرنگ بووە وەك رەگەزێکی دەقی شیعری ، بۆیە دەبینین لە شیعری هەندێ لە شاعیران ئاماژە بۆ کراوە بە نمونە کاتێك نالی دەڵێت :

وەرە سەیری خیابان و بەیازی دەفتەری نالی

کە سەف سەف مەسرەعی بەرجەستە ریزی سەروی مەوزونە [9]

لەم دێرەدا نالی بە روونی ئاماژە بە بوونی کێش و سەروا دەکات لە نێو شیعرەکانی دا و بەڵکوو بەرجەستە بوون و زیندوویی شیعرەکانی بەهۆی کێش و سەرواوە دەبینێت .

(حاتەم سەگر) لە وتارێکدا رەخنە لەم جۆرە پێناسانە دەگرێت و بە چەند خاڵێك لایەنی

---

5. عزالدین سابیر ـ شێوازی هۆنراوەکانی شێخ نووری شێخ صاڵح ـ نامەی ماستەر ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2015.ز ــ لا 51 ـ بڵاونەکراوە
6. **د.لویس العوض ــ هوراس فن الشعر ــ ط .3 ــ قاهرة ـ 1988.م ــ ص 116**
7. م.زانیار ساڵح عەلی ـ بنیاتی ئاوازەیی لە شیعری نوێی کوردی دا ــ نامەی ماستەر ـ زانکۆی سلێمانی ــ 2015.ز ـ لا 14 ــ بڵاونەکراوە
8. **د. عمر خلوف ، کن شاعراً ــ نسخة الالکترونیة الاولی ـ اذاعة الشعر ــ ؟؟ ـ 2012.م ــ ص 15**
9. مەلا عبدالکریمی مودەریس ، فاتح عبدالکریم ــ دیوانی نالی ـ دەزگای پەخشی چوارچرا ـ 2008.ز ــ لا 432

کەم وکوڕی و خراپەکانی دەخاتە روو ، لەوانە :

- **مۆسیقای شیعری وا دەبینرێت کە تەنها مۆسیقای دەرەوە بێت (کێش و سەروا) ، جگە لەم ئاستە هیچ مۆسیقایەکی تر نییە لە شیعر دا .**
- **کێش ببو بە بنەما بۆ پێوانە کردن و هەڵسەنگاندنی شیعر ، وە هەر دەقێك لـە کـێش دابماڵرێت بە شیعر دانانرێت .**
- **کێش جیاکەرەوەی شیعرە لە پەخشان ، کە ئەمیش خۆی لە خۆی دا کەم و کورییەکی تێدایە چونکە جگە لە کێش و سەروا ئێمە ئەتوانین چـەند رەگـەزێکی تـر لـە شـیعردا دەست نیشان بکەین بۆ جیاکردنەوەی شیعر لە پەخشان وەك ئاواز لە ئاستی ناوەوە .**
- **گونجاندنی وشە لەگەڵ کێش دا گرنگی پێ دەدرا بە شێوەیەك کە هێزی وشەکە گـوم دەبوو لە دەربرینی ناوەکی (واتای قوڵی وشە) و پەیوەندی بە دەروونەوە [10]**

ئەمانە و بە چەند خاڵێکی تر دیاری کردنی کـەم و کـوورتی ئـەو جـۆرە پێناسـانە لـە وتارەکـەی حاتەمدا بوونی هەیە .

ئەم بۆچوونەی نووسـەران سـەبارەت بـە شـیعر و پەیوەسـت کردنـی بـە کـێش و سـەرواوە تـا کۆتایی نیوەی یەکەمی سـەدەی بیسـتەم بـەردەوامی هـەبووە بـەڵام دواتـر لـە نیـوەی یەکـەمی سەدەی بیستەم بەدواوە تێروانینەکان سەبارەت بە شیعر گۆڕا ، پێناسـەی جیـاواز هاتـە ئـاراوە بۆ شیعر ، ئاور لە ئاستەکانی تری ئاواز درایەوە لە دەقی شیعری دا ، ئەم گۆرانکارییە ئـەتوانین بۆ دوو هۆکاری سەرەکی بگێرینەوە:

یەکەم ـ (پەرەسەندنی قوتابخانە شێوازگەرییەکان و بڵاوبوونەوەیان بە پاکی کیشوەرەکاندا بە تایبەت لە شەستەکانی سەدەی بیستەم بە دواوە) [11]

دووەم ـ پەرەسەندن و بەرەو پێشچوونی شـیعری ئـازاد و داتاشـینی دەقـی شـیعری لـە کـێش و سەروا ، کە لێکۆلەرانی ناچـار کـرد بـۆ رەگـەزی تـر بگـەرێن لـە دەقـی شـیعری دا وەك لایـەنی زمانـەوانی لـە لایـەك ، کـە پەیوەسـتە بـە قوتابخانـەی بنیاتگـەری و تێـروانین بـە پێـی ئـەو

---

10. **حاتم الصكر۔ بحث في الايقاع و ايقاع الداخلي مجلة الاقلام ۔ عدد (5) ۔ 1990 .م ـ ص 49- 50**
11. حەمەنووری عومەر کاکی ـ شێوازی شیعری نـوێی کـوردی ــ نامـەی دکتـۆرا ــ زانکـۆی سـلێمانی ـ 2009.ز ــ بڕوانە لا 5 ـ 6 ـ بڵاونەکراوە

قوتابخانەیە بۆ دەقی ئەدەبی ، لە لایەکی ترەوە گەران بە دوای ئاوازی ناوەوە و ئاواز لە ئاستی دەروون دا ، بۆیە لەمەوە پێناسەی جیاواز لە پێناسە تەقلیدییەکان بۆ شیعر هاتە بوون ، بەنموونە دکتۆر ابراهیم انیس پێناسەی شیعر دەکات و دەڵێت :

((شیعر هونەرێکە لە هونەرەجوانەکان ، هەروەکوو تابلۆکێشان و مۆسیقا و پەیکەرتاشی ، سۆز دەدوێنێت و بەرهەمی هەست و ویژدانە ، جوانە لە بژاردەکردنی دەربرینەکانی ، جوانە لە بەدوایەکهاتنی پارچەکانی و سازاندنی وشەکانی بە شێوەیەك دەنگ دەداتەوە و دووبارە دەبێتەوە و وەك مۆسیقایەك دەبیسترێت)) [12]

ئەگەر سەرنج بدەینە بەشی کۆتایی ئەم پێناسەیەی دکتۆر ابراهیم ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە کە جیاواز لە پێناسە تەقلیدییەکان ئاماژە بۆ ئاوازی شیعری دەکات ، بەلای ئەمەوە بێجگە لە ئاوازی دەرەوە (کێش و سەروا) دووبارە بوونەوە و بە دوایەك هاتنی وشەکان ئاواز دەبەخشن بە شیعر و پەیوەندی بە ناخی گوێگرەوە دەکات ، هەروەها دکتۆر (هودا سەحناوی) دەڵێت :

((شیعر هەستێکی ناسکە لە باری هەڵچوون دا ، نمایشێکی داهێنەرانەیە بۆ توانینی زمان لە دەنگ و ئاماژە (واتا) ، بە هۆی کەرەستە خوازەییەکانەوە لادان بەسەر زماندا ئەسەپێنیٚ بە مەبەستی چنگخستنی هونەرێکی شاراوە و دەرخستنی هێزی وشە لە بنیادی نادیاری دا (هێزی دەنگ)) [13]

لەم پێناسەیەی دکتۆر هودا ئاماژە بۆ تاکی وشە کراوە لە دروست کردنی ئاواز دا ، هەروەها شێوازگەرە روسییەکانیش وای دەبینن کە **((ئاواز دەشێت بە چەند رێگایەك دروست ببێت و کێش یەکێکە لەو رێگایانە ، چونکە ئاواز پشت بە بنەمای سازان و رێککەوتن دەبەستێت لە نێوان وشەکانی دا کە شاعیر ئەو سازانە بە ئەنجام دەگەیەنێت))** [14]

ئەوەی جێگەی سەرنجە لەم پێناسە و بۆچوونانە ئەوەیە کە هەریەکە لە (دەنگ ، برگە ، وشە، رستە) رۆل و ئەرکی خۆیان هەیە لە پێکهێنانی ئاواز بەدەر لە ئاوازی دەرەوە (کێش و سەروا) ، بۆیە دەبینین هەندیٚ جار پەخشانیش ئاواز لە بونیادی ناوەوەی دا بە دی دەکرێت ، بە نمونە ئەو پارچە پەخشانانەی مامۆستا عەلادینی سەجادی لە وەسفی شاعیرەکانمان نووسیونێتی ، یەك لەوانە لە وەسفی نالی دا کە دەڵێت : **((لە ئاسمانی خەیاڵات دا بازی بیٚ پەروا ، لە زەوی و**

---

12. د.ابراهيم انيس ـ موسقى الشيعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ ط.2 ـ قاهرة ـ 1952.م ـ ص 5
13. د.هدى الصحناوي ـ الايقاع الداخلي في القصيدة المعاصرة - مجلة جامعة دمشق ـ المجلد 30.العدد 1+2 ـ 2014.م ـ لا 90
14. حاتم الصكر- بحث في الايقاع و ايقاع الداخلي ـ مجلة الاقلام - عدد (5) - 1990 .م ـ ص 60 , 61

زاری نوکتەزانی دا سککەیەکی خۆش ڕەوا ،زەوقی بە خاکی پاکی شارەزوور پشکوتوو ، خۆیشی بە چەشمەزاری پڕ نیگاری کوردستان دل تینوو ، شەیدا بە دوڕ و قسەو باسی بەرزەوە ، زانا بە گەوهەری مەعنای جۆراوجۆری سەد تەرزەوە)) [15]

ئەگەر تێبینی بکەین و ئاستەکانی ئاواز لەم پەخشانەی مامۆستا عەلادین دادا دیاری بکەین بە پێی ئەو پێناسانە ئەوا :

1. گونجاییش لە نێوان وشەکانی (پەروا ـ ڕەوا ، پشکووتوو ــ تینوو ، خاکی ـ پاکی ، چەشمەزار ـ پڕ نیگار ، بەرزەوە ــ تەرزەوە)
2. دووبارەبوونەوەی دەنگی ـ ز ـ لەم پارەچەیەدا(لە زەوی و زاری نوکتەزانی ...) ، هەوەها لە بەدوایەکهاتنی بڕگەی ــ کی ــ لە وشەکانی (خاکی پاکی) .

دەبینین کە هەر یەك لەو خاڵانەی سەرەوە بوونە بە دروست کەری ئاوازی ناوەوەی ئەم دەقە ، بەڵام جیاواز لە شیعر لە دەقی پەخشان دا ئاواز لە دەقێکی سنوور فراوانتردا بەدەر دەکەوێت ، واتە لە شیعر دا دەشێت لە ڕستەیەکی کورت دا چەند جۆرە ئاوازێك دروست ببێت بەڵام لە پەخشان دا ئەو ئاوازە کەمترە .

لە شانی ئەم پێناسە و بۆچوونانەدا بۆ شیعر و ئاماژەکردن بە ئاواز لە ناوخنی پێناسەکان دا ، زۆرێك لە نووسەران پێناسەی ئاوازی شیعری دەکەن و پێناسەی جۆراو جۆرییان خستوتەروو بۆ ئاواز **دکتۆر هودا** دەڵێت :

((ئاواز خزان و لادانێکە لە گووتار کە لە ئاستی پەخشانەوە دەیگوێزێتەوە بۆ ئاستی شیعر ، ئەو لادانەش تایبەتە بە چۆنێتی ڕێکخستن لە نێوان دەنگەکان)) [16]

هەروەها **عەبدولرەحمان مەوافی** جیاوازی دەکات لە نێوان کێش و ئاواز دا و دەڵێت :

((کێش پێك دێت لەو هەنگاوانەی کە وەستاوی و بزواوی بڕگە بە شێوەیەکی ڕێك دروستی کردوون ، بەڵام ئاواز گوزارشتێکی مۆسیقی فراوانترە،لە پاڵ کێشەوە سیستەمێکی دەنگی تر لە خۆ دەگرێت کە لە زانستەکانی ڕەگەزدۆزی ، کەرتکردن ، دووبارە ...هتد خۆی دەبینێتەوە)) [17]

خەمیس وەرتانی بە شێوەیەکی سادەتر پێناسەی ئاواز دەکات و دەڵێت :

---

15. عەلادینی سەجادی ــ مێژووی ئەدەبی کوردی ـ چ.یەکەم ـ انتشارات کردستان ـ سنە ـ 1391 هەتاوی ـ لا 243

16. د.هدى الصحناوي ــ الايقاع الداخلي في القصيدة المعاصرة ـ مجلة جامعة دمشق ــ المجلد 30.العدد 1+2 ـ 2014.م ـ ـ ص 92

17. هەمان سەرچاوە ـ ص 94

((ئاواز دروست كردنی دەنگێكی ڕێكخراوە ، لەگەڵ بیستندا دەسازێ و دەروون پێی ئاسوودە دەبێت)) [18]

له لایەكی ترەوە **جان كۆهن** وای دەبینێت كە :

((ئاواز خوولێكی كاتی تێبینی كراوە بۆ دەنگەكان)) [19]

ئەم جۆراوجۆرێتییە لە پێناسـەكان **((ناروونییـەكی بـە وشـەی ئـاواز بەخشـیوە،بەجۆرێك كـە پێناسەیەكی دیاری كراو بۆ ئەو وشەیە نادۆزینەوە))**[20]، **دكتۆر محمـد عـەلوان** هۆكـاری ئـەم جۆراوجۆرێتییە بۆ جۆری ئاوازەكان دەگێڕێتەوە لە نێـوان **(سروشتی و دەستكردی ، زمـانی و نازمانی ، فیزیایی و دەروونی)** [21] ، كە لە هەریەكێ لەوانەوە پێناسەی ئاواز دەگۆڕێت لە چـاو ئەوانی تر .

ئـەم ناروونییـە لـە ئـاوازدا تـەنها لـە سـنووری چـەمك و پێناسـە دا نییـە بـەڵكوو بـەش كردنـی ئاستەكانی ئاوازی شیعریشی گرتۆتەوە ، لە لایـەك زۆرینـەی نووسـەران ئـاوازی شـیعری دابـەش دەكەن بەسەر دوو بەش دا (ئاوازی دەرەوە ، ئـاوازی نـاوەوە) لـە لایـەكی تـرەوە هەنـدێكیان ئاستی سێیەمیش دیاری دەكەن كە (ئاستی دەروون)یە بە لەبەرچـاوگرتنی ئـەدەبی ئـەورووپی و یۆنانی ، یەك لەو نووسـەرانە مامۆسـتا **بـەرباق رەبیعـە** ، مامۆسـتا لـە زانكـۆی (شيخ العربـي التبسي) لە جەزائیر ، كە ئاوازی دابەش كردووە بەسەر سێ ئاست دا :

1. **ئاستی دەرەوە : پەیوەستە بە كێش و پێیەكانی عەرووزی عەرەبی**
2. **ئاستی ناوەوە : پەیوەستە بە گونجاییش و سازان لە نێوان وشەكان و بەشێك لە زانستی جوانكاری وشەیی**
3. **ئاستی دەروونی : پەیوەستە بە پەیوەندی نێوان خاسیەتی وشە و ناخی شاعیر لە لایەك و لە لایەكی ترەوە سازاندن لە نێوان مەبەستی شیعری و جۆری ئاوازەكەی** [22]

---

18. د. محمد علوان ــ الايقاع في شعر الحداثة ــ دار العلم و الايمان ــ 2008.م ــ ص 13
19. حاتم صكر ــ بحث في الايقاع والايقاع الداخلي ــ مجلة الاقلام - عدد (5) - 1990 .م ــ ص 60
20. هەمان سەرچاوەی پێشوو ــ لا 60
21. د. محمد علوان ــ الايقاع في شعر الحداثة ــ دار العلم و الايمان ــ اسكندرية ــ 2008.م ــ ينظر ص. 13 , 15 , 14
22. أ.برباق الربيعة ــ الايقاع الشعري .دراسة لسانية جمالية ــ مجلة كلية الاداب واللغات .جامعة محمد خيضر . جزائر ــ عدد.8 ــ 2011.م ــ ص 20

تەوەری دووەم ـ ئاستەکانی ئاواز

لـەم تــەوەرەدا تیشـك دەخەینــە ســەر دوو ئاســتی ئــاواز کـە پەیوەسـتە بـە نـاوەرۆکی باسەکەمانەوە ،ئەوانیش (ئاستی دەرەوە و ئاستی نـاوەوە)، چـونکە ئاسـتی سـێیەم (ئاسـتی دەروونی) کەمتر بایەخی پێدراوە لە شیعری کوردیدا بە تایبەت پەیوەندی نێوان مەبەستی دەق و جۆری کێش ، وەنەبێ ئاستی سێیەم فەرامۆش بکەین ، بـەڵکو تـەنها باسـێکی کـورتی لەسـەر دەکەین لە کۆتایی تەوەرەکەمان .

یەکەم ـ ئاستی دەرەوەی ئاوازی شیعری

ئاوازی دەرەوەی شیعری هـەردوو لایـەنی کـێش و سـەروا دەگرێتـەوە ، بۆیـە وەك دوو بەشـی جوودا باسی دەکەین لەم ئاستەدا :

1 ـ کێش

کێش یەکێکە لە رەگەزە گرنگەکانی شیعر کە لە کـۆنیش دا شـیعری پـێ دەناسـرایەوە [23] و پایەیەکی بنەرەتییە لە دەقی شیعری دا کە مۆسیقا دروست دەکات و کاریگەری لەسەر هەست و دەروون دادەنێت [24]، هەروەها کێش لە شیعردا تەرازووە و شیعر لە لەنگی رزگار دەکات [25].

دکتۆر ئەمیل بەدیع پێی وایە ((**کێش ئـاوازێکی بـەدی هێنـراوە لـە پێیەکانـەوە لـە ئـەنجامی نووسینەوەی شیعر بە نووسینەوەیەکی عەرووزی**)) [26] ، ئەم پێناسەیە زیاتر بـە لای شـیعری عەرووزی دا دەچێت ، بە هەمان شێوە ئەحمەد هەردیش لە پێناسەکەیدا کە بـۆ کـێش کردوویـە تاگرتنی کێشی عـەرووزی پێـوە دیـارە کاتێك دەڵێـت ((**کـێش بریتییـە لـە بەشـکردنی چـەند برگەیەکی جیاواز بـە چـەند دەسـتەیەکی چـوونیەکەوە ، کـە لـە نـاوەوەی هـەر دەسـتەیەك پشـوودانێك هەیـە**)) [27]، ئەگەرچـی ئەحمـەد هـەردی بـە راسـتەوخۆیی ئامـاژەی بـە پێیـە عەرووزییەکان نەکردووە لە پێناسـەکەی دا بـەڵام باسـکردنی (دەسـتەی چـوونیەك) لـە لایـەك و بوونی خاسیەتی هەستان و وەستان (پشوودان) لە نێو ئەو دەسـتە برگانـە راسـتەوخۆ زەینمـان

23. حەمەنووری عومەر کاکی ـ شێوازی شیعری نوێی کوردی ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2009.ز ـ لا 44 ـ بڵاونەکراوە
24. ئاوات حسن والی ـ چەمکی شانازی لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی ماجستێر ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2015.ز ـ لا 149 ـ بڵاونەکاروە
25. عزالدین صابر ـ شێوازی هۆنراوەکانی شێخ نووری شێخ صالح ـ نامەی ماجستێر ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2015.ز ـ لا 51 ـ بڵاونەکراوە
26. أمیل بدیع ـ المعجم المفصل في علم العروض والقافیة وفنون الشعر ـ دار الکتب العلمیة ـ بیروت ـ1991.م ـ ص 458
27. م.زانیار سالح عەلی ـ بنیاتی ئاوازەیی لە شیعری نوێی کوردی دا ـ نامەی ماستەر ـ زانکۆی سلێمانی ـ2015.ز ـ لا 42 ـ بڵاونەکراوە

به لای پێیه عەرووزییەکان دا دەبات ، چونکه له جۆری کێشەکانی تر ئەگەرچی پەیرەو له هەنگاویش بکرێت بەڵام مەرج نییه هەنگاوەکان چوونیەك بن و تەریب به یەك بن ، کاری ئێمه لێرەدا رەخنەگرتن و ساغ کردنەوەی پێناسەکان نییه که بۆ کێشی شیعری کراون بەڵکوو زیاتر ئامانجمان خستنەرووی کۆمەڵێك پێناسەیه لەو بارەیەوە ، که هەر یەکێ لەو پێناسانه خاڵێك یان چەند خاڵێکی پێکاوه له بارەی کێشی شیعرییەوە .

کێشی شیعریش چەند جۆرێکه ، **دیارترینی ئەو جۆرانه ئەم چوارەیه :**

1. **کێشی چەندی : لەم جۆره کێشەدا دێره شیعرییەکان له ژمارەیەك پێ پێك دێن و هەر پێیەك له کۆمەڵێك برگەی کورت و درێژ پێك دێت به پێی جۆری کێشەکه .**
2. **کێشی لەنگەر : ئەم جۆره کێشه له ژمارەیەکی دیاری کراو له برگەی لەنگەردار و برگەی بێ لەنگەر پێك دێت به شێوەیەکی یەکسان له هەموو دێرەکان دا .**
3. **کێشی هیجا (سلابی ـ ژمارەیی) : لەم جۆره کێشەدا هەر دێرێك له ژمارەیەکی یەکسان برگه پێك دێت به بێ گرنگی دان به کورتی و درێژی برگەکان .**
4. **کێشی پەیژەیی : ئەوەیه که له سیستەمی دووبارەبوونەوەی پله و تەبەقەی دەنگ دروست دەبێت .** [28]

له ئەدەبی کوردی دا جگه له شیعری ئازاد زیاتر کێشی عەرووزی (چەندی) و کێشی برگەیی (سیلابی) بەکارهێنراون بەم شێوازانەی خوارەوە :

1. کێشی عەرووزی ، زیاتر و زیاتر له قوتابخانه کلاسیکییەکان پەیرەو کراوه .
2. کێشی تێکەڵ ، لەم جۆرەدا کێشی عەرووزی عەرەبی و برگەیی خۆماڵی ئاوێتەکراون له چنینی شیعرەکان دا ، هەندێ له شاعیرانی سەرەتای نوێ بوونەوەی ئەدەبی کوردی وەك گۆرانێك و نوێخوازییەك بەکاریان هیناوه .
3. کێشی برگەیی ، له بیستەکانی سەدەی بیستەم به دواوه هەندێ له شاعیرانی نوێخوازی وەك (شێخ نووری شێخ سالح و گۆران و پیرەمێرد) به شێوەیەکی بەرچاو روویان لەم جۆره کێشه ناوه به مەبەستی نوێکردنەوه شیعری کوردی ، ئەگەرچی جۆری ئەم کێشه له ئەدەبی سەرزارییەوه وەرگیراوه بەڵام هەنگاوێك بوو بۆ نوێبوونەوەی شیعری ، ئەحمەد تاقانه لەم بارەیەوه دەڵێت ((**بزوتنەوەی گۆرینی شیعری کوردی له مامۆستا شێخ نووری شێخ صالح و**

---

28. ئاسۆ عومەر مستەفا ـ بەها ئیستاتیکییەکانی شیعری لای پیرەمێرد و شێخ نوری شێخ صالح و گۆران ـ نامەی ماستەر ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2007.ز ـ لا 73 ـ بڵاونەکراوه

مامۆستا گۆران و برادەرەکانیانەوە دەستی پێ کرد ، ئـەوە بـوو کێشـی پەنجەییان زینـدوو کردەوە)) [29]، ئاماژە کردن بە زیندوو کردنەوە لەم بۆچوونەدا خۆی لە خۆی ئەوە دەگەیـەنێت کە کێشی بڕگەیی بوونی هەبووە بەر لە بزووتنەوە نوێخوازییەکە ، سەرچاوەی کێشی بڕگەیی بۆ کتێبـی ئاڤێسـتا دەگەڕێتـەوە ، چـوون **((ئـەو کتێبـە لەسـەر بنـەمای ژمارەی بڕگـەکانی بـۆ هەرپارچەیەك بنیاد نراوە))** [30] .

4. کێشی عەرووزی شکاو : لەم جۆرە کێشەدا ئەگەرچی شیعر لە ڕواڵەت دا وەك شـێوەی ئـازاد دەچێت بەڵام لە راستی دا چوونیەکی شیعری (الموشحات)ە لە ئـەدەبی عـەرەبی دا و لەسـەر بنـەمای کـەرت کردنی دێـرە شـیعرەکان نووسـراونەتەوە و بـە شـێوەیەکی پەرتـەوازە کێشـی تێـدا بـەکار هـاتووە ، ئەحمەد تاقانە بۆ روونکردنەوەی ئەم جۆرە کێشە و بەری کردنی لە شیعری ئازاد ئەم دوو نمونەیـەی هیناوەتەوە :

- **ئەی کچە شوان ــ کامەران موکری ـ 1957**
- **لە بیرەوەری کۆچی دوایی یازدەهەمینی پیرەمێردی نەمردا ــ گۆران** [31]

ئەگەر دیقەت بدەین و هەنگاوەکان لەو دوو شیعرە دیاری بکەین :

ئەی کچە شوان ...... فاعلاتن

هەڵاڵەیی ..... مەفاعلن

ئەی کەنیزەی کەژی کوێستان ..... فاعلاتن ـ مەفاعیلن

هەروەها شیعرەکەی گۆران :

ئەم بەهارە ...... فاعلاتن

لەسەر گردی مامەیارە ..... مەفاعیلن ــ فاعلاتن

دەبینین لە هەردوو شیعرەکە پێیەکانی عـەرووز بـەکارهێنراون ، بـە بـێ پـەیرەو کـردن لـە بـەحرێکی دیاریکراوی عەرووزی .

ئەوەی جێگەی بایەخی ئێمەیـە لـە لایـەنی کێشـەوە لـە باسـەکەمان دا زیـاتر کێشـی عەرووزییـە ، چـونکە ئـەمیان پەیوەسـتە بـە باسـەکەمانەوەوە کـە ئـاوازی شـیعرەکانی (نالی)یـە ، وەك روون و ئاشکراشە **((ئاوازی شیعرەکانی نالی بنیاتنراوی ئەو سیستەمە ئاوازییەن کە لە رێگەی زانستێکەوە پێوانە دەکرێت و بە زانستی عەرووز ناسراوە))** [33] .

---

29. ئەحمەد تاقانە ــ رۆچوون بە ناخی هەڵبەست دا ــ دەزگای ئاراس ــ هەولێر ـ 2012.ز ــ لا 10 .
30. باول هورن ــ حسین مجیب المصري ــ الادب الفارسي القدیم ــ دار المدی ــ ؟ ــ **2011**.م ــ ص **38**.
31. ئەحمەد تاقانە ــ رۆچوون بە ناخی هەڵبەست دا ــ دەزگای ئاراس ــ هەولێر ـ 2012.ز ــ لا 10 .
32. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2008.ز لا 6ـ7 ـ بڵاونەکراوە.

کێشی عەرووزی

((عەرووز هوونەرێکە لە کێش و ئاوازی شیعر دەکۆڵێتەوە ، تایبەتمەندییەکانی شیعر دیاری دەکات و نهێنییەکانی ئاشکرا دەکات تا لە لای خوێنەری ئاسان بکات و هیچ ناروونییەکی تێدا نەهێڵێتەوە ، بەڵکوو یارمەتی خوێنەر دەدات لە چێژ وەرگرتن لە شیعر و لەبەرکردنی شیعرییان بۆ ئاسان دەکات)) [33] ، وەك پێناسەیەك زانستی عەرووزی **((ئەو زانستەیە کە کێشانەی شیعری پیٚ دەکرێت لە رووی کێشەوە ، بۆ ئەوەی درووستی و لاسەنگی ئەو شیعرە دەرکەوێت لەگەڵ دەست نیشانکردنی کەم و کورتییەکان دا))** [34] . شاعیرانی کورد کێشی عەرووزیان لە شیعری فارسییەوە وەرگرتووە ئەگەرچی لە بنەرەتەوە ئەم جۆرە کێشە تایبەتە بە عەرەب ، دکتۆر حەمەنووری دەڵێت **((ئەم زانستە کە ناونراوە عەرووز تایبەتە بە شیعری عەرەبی و شیعری ئەو نەتەوە موسلمانانەی کە لە شیعریان دا پەیرەوی رێبازی شیعری عەموودییان کردووە))** [35] .

زانستی عەرووز بەر لە خەلیلی کوری ئەحمەدی فەراهیدییەوە لە لای عەرەب زانراوە ، بەڵام خەلیل وەك بیردۆزەیەکی نووسراو زانستەکەی دارشتۆتەوە و ناوی لە دەریاکان ناوە ، **((کۆی ئەو دەریایانەی کە خەلیل دیاری کردوون پانزە دەریایە))** [36] ، بەم ناوانەی لای خوارەوە :

(تەویل ، بەسیت ، مەدید ، وافر ، کامل ، هەزەج ، رەجەز ، رەمەل ، سەریع ، مونسەریح ، خەفیف ، موقتەزب، موزارەع ، موجتەس ، موتاقەریب) ، جگە لەمانە دەریایەکی تری عەرووز هەیە ، **(سەعیدی کوری موسعەدە (ئەخفەش) کە خوێندکاری سیبەوەی بووە دیاری کردووە و ناوی لێناوە موتەدارەك)** [37] ، کەواتە سەرجەمی دەریا عەرووزییەکان دەکاتە شانزە دەریا ، **((بەڵام شاعیرانی کورد لەگەڵ ئەوەی کێشە عەرووزییەکەیان بەکارهێناوە و وەریان گرتووە بەڵام سەرجەمیان نا ، چونکە لە بنەرەت دا کێشی عەرووزی عەرەبی بە پێی خاسیەتی زمانی عەرەبی دانراوە و لەگەڵ سرووشتی زمانی کوردی ناگونجێت))** [38] .

شاعیرانی کورد زیاتر دەور و ماخولای دەریای هەزەج و دەریای رەمەلیان داوە **((ئەمەش بەو هۆیەوەیە کە ئاوازی ئەو دوو کێشە لەگەڵ چێژی ئاوازەیی کورددا گونجاوە))** [39] ، بۆیە دەبینین

---

33. د. عمر خلوف ـ کن شاعراً ـ نسخة الالکترونیة الاولی ـ اذاعة الشعر ـ ؟؟؟ ـ 2012م ـ ص 7

34. حەمە نووری عومەر کاکی ـ شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا ـ چاپخانەی تیشك ـ سلێمانی ـ 2008ز ـ لا 73

35. هەمان سەرچاوەی پێشوو ـ لا 73

36. محمود مصطفی ـ عروض والقافیة ـ الکتب الثقافیة ـ بیروت ـ 2005م ـ ص 49.

37. هەمان سەرچاوەی پێشوو ـ بڕوانە لا 49 ـ 50

38. عزالدین صابر ـ شێوازی هۆنراوەکانی شێخ نووری شێخ صالح ـ نامەی ماجستێر ـ 2015ز ـ لا 53 بلاو نەکراوە

39. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی 2008.ز لا 11. بلاو نەکراوە

زۆرترین جار ئەو دوو دەریایە لە لایەن شاعیرانی کوردەوە بەکارهێنراون بەڵام بە سادەیی نا بەڵکوو بە شێوە و قالبی جیاجیا .

2. سەروا

لە پاڵ کێشەوە سەروا رەگەزێکی تری شیعرە کە شاعیرانی کلاسیك پەیرەوییان لێ کردووە ، **((لە لایەن لێکۆڵەران و رەخنەگرانی ئەدەبییەوە پێناسەی جیاواز بۆ سەروا کراوە ، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی هەموویان یەك چەمك دەگەیەنن و ئامانجیان یەك دیاردەی مۆسیقییە لە بەرهەمی شیعری دا))** [40] ، دەبینین ئیبراهیم ئەنیس بەم جۆرە پێناسەی سەروا دەکات : **((سەروا پێك دێت لە چەند دەنگێك لە کۆتایی باڵە شیعر یان دێرە شیعرەکانەوە و دووبارەکردنەوەی بەشێکی گرنگە لە مۆسیقای شیعر ، وەك برگەیەکی مۆسیقییە و گوێگر پێشبینی دەربڕینی دەکات))** [41] . هەروەها شێخ نووری شێخ صالح دەڵێت **((قافیە لە نیهایەت هەموو مەسرەعێك دا لە بەینی هیجای ئاخیریدا بە ئیعتباری تصوت عبارەتە لە متابەقەت))** [42] ، لێرەدا نامانەوێ راستی و درووستی پێناسەیەك لە چاو ئەوانی تر دیاری بکەین بەڵکوو ئامانجمان ئەوەیە مەفهومێك لە بارەی سەرواوە بدەین بە دەستەوە ، لەمەوە دەکرێت بڵێین بەلای زۆربەی ئەدەبناسانەوە **((سەروا ئەو برگە دەنگیانەیە کە دەکەونە کۆتایی دێرە شیعرەکانەوە و دووبارەکردنەوەی پێویستە لە هەموو دێرەکان بەپێی جۆری شیعرەکە))** [43]

بەشێوەیەکی گشتی سەروا لە رووی پێکهاتنەوە دوو بەشە :

1. **سەروای ئاسان (سەربەخۆ) ، کە بە دەنگێك یان زیاتر بنیات دەنرێت .**
2. **سەروای قورس (پاش سەروا) ، ئەو جۆرە سەروایەیە کە لە پاش یان لە پێش سەروا سەربەخۆکەوە مۆرفێمێکی سەربەخۆ یان زیاتر لە هەموو دێرەکان دا دووبارە دەبێتەوە بە هەمان واتا** [44]

پاش سەرواش دەشێت بە وشەیەك یان گرێیەك یان رستەیەك درووست ببێت ، هەندێ جار وا رێك دەکەوێت ئامرازەکانیش بچنە سەر سەروا راستەوخۆکە، بەڵام بە ئاوێتەبوویی لەگەڵ وشەی

40. ئاوات حسن والی ـ چەمکی شانازی لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی ماجستێر ـ 2015.ز ـ لا 152. بلاو نەکراوە

41. د.ابراهيم انيس ـ موسقى الشيعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ ط.2 ـ قاهرة ـ 1952.م ـ ص 244.

42. حەمە نووری عومەر کاکی ـ شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا ـ چاپخانەی تیشک ـ سلێمانی ـ 2008.ز ــ لا 82

43. د.عبدالعزيز عتيق ـ علم العروض والقافية ـ دار الافاق العربية ـ قاهرة ـ 2006.م ـ ص 108.

44. ئاوات حسن والی ـ چەمکی شانازی لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی ماجستێر ـ 2015.ز ـ بروانە لا 157. بلاو نەکراوە

پێش خۆیان دا و نە بەسەروا و نە بە پاش سەروا ئەژمار ناکرێن ، لەوانە ئامرازی (ەکە ، ێك ، ان) ، دکتۆر حەمە نووری لەم بارەیەوە دەڵێت : **((ئامراز و نیشانەکانی مۆرفۆلۆژی کە دەچنە سەر وشەکان نابنە قافیە ، بۆ نمونە نیشانەی کۆی (ان) لە وشەی ژنان لەگەڵ وشەی کوران هەروەها نیشانەی ناسراوی (ەکە) لە وشەی چاوەکە لەگەڵ دەمەکە نابێتە قافیە))** [45]

لەپاڵ سەرواوە زاراوەیەکی تر دێتە بەر باس ئەویش (پیتی ڕەوی)یە ، ئەمیش بەو پیتە دەوترێت کە ڕەسەن بێت لە پێکهاتەی وشە و دەکەوێتە کۆتایی دێرە شیعرەکانەوە کە بەلای هەندێ نووسەرانەوە دەبێت سەروا بە پیتی ڕەوی پێك هاتبێ ، **(بەڵام بۆ لێکۆڵینەوە لە بارەی سەروای شیعری شاعیرانی کورد وا شیاوترە کە دواپیتی دێرەکان بە سەروا ئەژمار بکرێت ئەگەر ئەو پیتە بەشێکی ڕەسەنیش نەبێت لە وشەی کۆتایی)** [46] ، چونکە سەروا گوزارشتە لە دەنگێك یان چەند دەنگێك لە کۆتایی دێرە شیعرەکانەوە نەك وشە و پێکهاتەی وشە .

دووەم ــ ئاستی ناوەوەی ئاوازی شیعری

لە پاڵ کێش و سەرواوە ئاوازی ناوەوە ڕەگەزێکی تری ڕازاندنەوەی دەقی شیعرییە ، چوونکە **((ئاوازی دەنگ کار لە هەستی بیستن دەکات و کاردانەوەی بەسەر حاڵەتی وجدانی و هۆشەکی دەبێت لە لای گوێگر و دواتر شوێنەواری بەسەر توانای هزر و خەیاڵکردنەوەی ئەو گوێگرە جێ دێڵێت ، ئەمەش لە چێوەی ئەو بنیاتەوە دەبێت کە بە پێی پیت و دەربڕین و پێکهاتەکانەوە بە شێوەیەکی ئەندازەیی دەنگی دیاری کراو کە شاعیر پشتی پێ دەبەستێت لە کەرتکردن و دووبارەکردنەوەیان دا))** [47] ، وەك پێناسەیەك **((مەبەست لە ئاوازی ناوەوە ئەوەیە کە لە ڕێگەی دووبارەبوونەوەی دەنگ و وشە و دەستەواژە و دێر و نیوەدێرەوە دروست دەبێت))** [48] ، بە شێوەیەکی تر **))ئاوازی ناوەوە ئەو ئاوازەیە کە لەو دیوی بینای رووخساری دەنگەوە هەستی پێ دەکرێت))** [49] .

ئاوازی ناوەوە بەردەوامییەك دەبەخشێت بە دەقە شیعرییەکان لە رووی ریتم و ڕێکردنی

45. حەمە نووری عومەر کاکی ـ شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا ـ چاپخانەی تیشك ـ سلێمانی ـ 2008.ز ـ لا 83.

46. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی ـ 2008.ز ـ لا 19. بلاو نەکراوە

47.د.هدى الصحناوي ــ الايقاع الداخلي في القصيدة المعاصرة ـ مجلة جامعة دمشق ــ المجلد 30.العدد 1+2 ــ 2014ـ ص 91

48. عزالدين صابر ـ شێوازی هۆنراوەکانی شێخ نووری شێخ صالح ـ نامەی ماجستێر ـ 2015.ز ـ لا 93 ـ بلاو نەکراوە

49. **حاتم صكر ــ بحث في الايقاع والايقاع الداخلي ــ مجلة الاقلام ـ عدد (5) ـ 1990 .م** ـ ص 61

وشەکانەوە ، سەنگەر قوباد لەم بارەیەوە دەلێت : **((ئاوازی دەلالەت کە ریتمی بەردەوام لە خۆ دەگرێت واتا تێکەلکێشی جوولە دەلالەتییەکان لەگەلێ یەکتردا ، کە پالنەرە بۆ ئەوەی ریتمێك دروست ببێ تا تایبەتمەندی جیاواز هەلگرێ و بۆ لە دایك بوونی جوولەی نوێش بە سوودە))** [50].

هەرچەندە لێکۆلینەوە و باسکردن لە ئاوازی ناوەوە شتێکی نوێیە بە ئەدەبی میللەتانی ئەم ناوچەیە وەکوو زاراوەیەك ، بەلام هەندێك لە لێکۆلەرانی ئەدەبی وەك ئاوازێکی دەنگ لە بابەتەکانی (جوانکاری ــ بديع)یان روانیوە بە بێ ناو لێنان ، دکتۆر دلشاد عەلی لەم بارەیەوە دەلێت : **((هەرچەندە زاراوەی ئاوازی ناوەوە لە بەرهەمە رەخنەییە کۆنەکان دا نابینرێت ، بەلام لە رەخنەی عەرەبیدا بە گشتی و لە لێکۆلینەوە و باسی بابەتە جیاجیاکانی رەوانەبێژی راستەوخۆ لە دەوری ئاوازی ناوەوەی هەلبەست دەسوورێنەوە))** [51] ، بە نمونە دکتۆر ئبراهیم ئەنیس دەلێت :

بەدیع بەشکراوە بەسەر دوو جۆر دا :

1. **مەعنەوی (واتایی)**
2. **اللفظي (وشەیی) : ئەم جۆرەیان لە هونەری جوانکاری پەیوەندی پتەوی هەیە بە مۆسیقای دەربڕینەوە ، لە راستی دا هونەرکارییەکە لە شێوازی دەنگدانەوەی دەنگەکان لە ووتن دا تاکوو ئاواز و مۆسیقا لە خۆ بگرێت** [52] .

لەمەوە ئەتوانین بلێین چ ئەدیب یان رەخنەگرانی ئەدەبی لە کۆن دا غافل نەبوون لە بوونی مۆسیقای ناوەوەی دەق ، بەلام لە رووی ناولێنان و تایبەتکردنییەوە دیارییان نەکردووە .

بە پێی ئەو پێناسانەی کە بۆ ئاوازی ناوەوەی شیعر کراوە ئەتوانین چەند لایەنێك بۆ پێکهاتنی ئەو ئاوازە بخەینە روو ، لەوانە :

1. دیاردەی دووبارەکردنەوەی دەنگ : **ئەمەش لە دوو بەش پێك دێت**

یەکەم / دووبارەکردنەوەی تاکە دەنگ

دووەم / دووبارەکردنەوەی چەپکە دەنگ [53]

.50 سەنگەر قوباد ـ لە رۆخی رووباری وێژەوە ـ چاپخانەی کارۆ ـ کەرکوك ـ 2012.ز ـ لا 107.

.51 حەمەنووری عومەر کاکی ـ شێوازی شیعری نوێی کوردی ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی ـ2009.ز ـ لا 66. بلاو نەکراوە

.52 د.ابراهيم انيس ـ موسقى الشيعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ ط.2 ـ قاهرة ـ 1952.م ـ ص 42 ، 43 .

.53 ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ زانکۆی سلێمانی 2008.ز بروانە لا 37.

دووبارەکردنـەوەی چـەپکە دەنگـیش دەشـێت لـە سـنووری برگـەدابێت یـان لـە سـنووری وشـە ویەکەی گەورەتر کە ئەمیان پەیوەستە بە هونەرەکانی جوانکارییەوە .

2. دیاردەی کەرتکردن ، ((**کەرتکردن جۆرێکە لە هوونەرەکانی جوانکاری وشەیی و تێیدا شاعیر دێر یان نیوەدێر کەرت دەکات بۆ چەند یەکەیەکی بچوکی سەروادار و سەروای دێرەکەش پارێزراو دەبێت))** [54]

کەرتکردنیش دەشێت لە نیوەدێرێکدا بێت یان لە دێرێك کە پارچەکان لە نیوەی یەکەم و نیوەی دووەمی دێرەکە تەریب بن .

هەر یەك لەو خاڵانەی باسمان لێوە کرد ، جۆرە ئاوازێك دروست دەکەن لـە بنیـاتی نـاوەوەی ئاوازی دەق دا

سێیەم ـ ئاستی دەروونی ئاوازی شیعر

وەك پێشووتر لە دیاریکردنی ئاستەکانی ئاواز ئاماژەمان پێدا ، ئەم ئاستەی ئاواز پەیوەسـتە بـە گونجاییشـی نێـوان جـۆری کـێش و مەبەسـتی دەقـی شـیعری ، ئەمـەش بـۆ جێهێشـتنی کاریگەرییـەکی لـەبارە لـە هەسـت و نـاخی گـوێگردا لـە هەڵچـوون و داچـوونی بـاری دەروونـی ، بەشێوەیەکی گشتی ئەو وشانەی بژاردە دەکرێن بۆ چنینی دەق ((**پێویستە ناسك بن لە کـاتی ناسکی دەق دا و توند و تۆڵ بن لە بواری توندرەوی پەیامی دەق دا))** [55]، بـە هـەمان شـێوە کێشـی شـیعریش رۆڵ و کاریگـەری خـۆی دەبێـت لـەم رووەوە ، بـەڵام ئەمـە زیـاتر لـە ئـەدەبی ئـەورووپی و بـە تایبـەت ئـەدەبی یۆنـانی و ئینگلیـزی پـەیرەو کـراوە نـەك ئـەدەبی رۆژهـەڵاتی و ئەدەبی کوردی ، ((**ئاواز لە کتێبە ووتارە یۆنانییەکاندا واتە گونجانی تەبەقەی دەنگی ووتار خوێن لەگەڵ واتای بابەت و ئەو مەبەستەی لەبارەیەوە دەدوێـت ، ئەمـەش کاردانـەوەی لـە حاڵەتی دەروونی دوێنراو ـ المخاطب دەبێت بە پێی سروشتی بابەتەکە))** [56] ، هـەروەها لـە

شیعری ئنگلیزی دا دەبینین بۆ هەر حاڵـەتێکی دەروونـی جـۆرە دەریایـەك تـەرخان کـراوە ، بـە نمونە((**دەریای (تروکی ـ trochaic) گوزارشت لە پێداگری و جەخت کردن دەکاتەوە چونکە**

54. موحسین ئەحمەد مستەفا گەردی ـ بەهاری رەوانبێژی ـ چاپخانەی نارین ـ هەولێر ـ 2013.ز ـ لا 293.
55. **د.ابراهيم انيس ـ موسقى الشيعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ ط.2 ـ قاهرة 1952.م ـ ص 20.**
56. **د. محمد علوان ـ الايقاع في شعر الحداثة ـ دار العلم و الايمان ـ اسكندرية ـ 2008.م ـ ص 16**

پێیـەکانی بـە بڕگەیـەکی تونـد (iu) دەسـت پێـدەکات ، لـە بەرامبـەردا دەریـای ئـەیامبی (jambic) گوزارشت لە حاڵەتی چاوەروانی و قولبوونەوە لە بیرکردنەوە دەکات و پێیەکانی بە برگەیەکی سووك دەست پێ دەکات و برگەی قورسی بە دواوە دێت (ui) ، هەروەها دەریای داکتیلی (Dactylic) گوزارشت لە حاڵەتی خەمۆکی دەکات و پێیەکانی بە بڕگەیەکی قورس دەست پێ دەکات و دوو بڕگەی سووکی بە دواوە دێت (iuu.)) [57] ، بەڵام ئەوەی لە شیعری کوردی دا تێبینی دەکرێ ئـەم جـۆرە پەیوەندییانـە رەچـاو نـەکراوە ، بۆیـە دەبیـنین مەبەسـتە شیعرییەکان بە دەریای جۆر بەجۆرەوە نووسراون و بەرامبەر بە یەك تەرخان نەکراون .

دەرەنجامی ئەم بەشە :

بە شێوەیەکی گشتی ئاوازی شیعری بـە هـەردوو دیـوی (دەرەوە و نـاوەوە) بایـەخێکی ئێجگـار گەورەی هـەبووە لـە لای شـاعیران و شیعرناسـانی کـورد ، بـە تایبـەت لـە قوتابخانـەی ئـەدەبی کلاسیکی کوردی دا ، لـە لایـەك ئـاوازی دەرەوەی شـیعر وەك رێسـایەك پـەیرەوی لێکـراوە لـەو قوتابخانەیە و شاعیر نەیتوانیوە پشـتگوێی بخـات ، لـە لایـەکی تـرەوە ئـاوازی نـاوەوەی شـیعر نەبووە بە رێسا بەڵام دیاردەیەك بووە و بە زەقی دەبینرێت لە شیعری شاعیران ، هـەر ئەمەشـە وای کردووە لە شاعیرێکەوە بۆ شاعیرێکی تر رێژەکەی جیاواز بێت لە بـەکار هێنـان دا ، ئـاوازی شیعری تەنها لە ئەدەبی کوردی دا بە بایەخ نەبووە بەڵکوو بە لای شاعیران و نووسەرانی غەیرە کوردیش بایەخێکی تایبەتی هەبووە ئەم رەگەزە (ئاوازی شیعری) ، هەر لە یۆنانییە کۆنەکانەوە باسی لێوە کراوە و گرنگی پێ دراوە ,

57. د. عبدالستار جواد ـ مشكلات نقد الشعر ـ مجلة الاقلام ـ عدد (5) ـ 1990 .م ـ ص 21.

بەشی دووەم
ئاواز لە شیعرەکانی نالی دا

تەوەری یەکەم ـ ئاوازی دەرەوەی شیعرەکانی نالی

1. کێش

وەك ئاشکرایە نالی سەرجەم شیعرەکانی بە کێشی عەرووزی هۆنیوەتەوە ، کۆی ئەو دەریایە عەرووزییانەی بەکاری هێناون (7) حەوت دەریایە لە (23) شێوە و قالب دا بە پێی ئەو گۆرانانەی بەسەریان دا هاتووە ، ئەمەش لە کۆی (127) شیعر کە کارمان لەسەر کردووە ، پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە بەر لەم لێکۆڵینەوەیە(د.عەزیز گەردی) لە کتێبی رابەری شیعری کلاسیکی کوردی ئاماری کێشی عەرووزی لە لای نالی خستۆتە روو کە تێیدا کاری لەسەر (122) شیعری ئەم شاعیرە کردووە ، هەروەها ئاڤان عەلی میرزا لە نامەی دکتۆراکەی ئاماژەی بە ئامارێکی تر کردووە کە (د.محمد بکر محمد) ئەنجامی داوە لەسەر (117) شیعری نالی بەڵام بە داخەوەم کە ئەم سەرچاوەیەیانم بەردەست نەکەوت تا لە دروستی ئەو ئامارە ئاگابم ، ئەم خشتانەی خوارەوە ئامارێکن بۆ ئەو شێوە بەکارهێنانە :

سەرجەم دەریاکان

ژ.	جۆری دەریا	چەندجارەی بەکارهێنان	شێوەی بەکارهێنان
1	**هەزەج**	(73) **جار**	(6) **شێوە و قالب**
2	**رەمەل**	(41) **جار**	(9) **شێوە و قالب**
3	**موزاریع**	(10) **جار**	(3) **شێوە و قالب**
4	**موجتەس**	(2) **جار**	(2) **شێوە و قالب**

5	بەسیت	(1) جار	
6	رەجەز	(1) جار	
7	تەویل	(1) جار	

1. **دەریای هەزەج :**

ژ.	بڕی پێ	گۆرانی زیحاف	گۆرانی عیللە	چەندجارەی بەکارهێنان
1	هەشتی	سەحیح	سالم	(17) جار
2	هەشتی	ئەخرەب + مەکفوف	مەحزوف	(29) جار
3	هەشتی	ئەخرەب + مەکفوف	مەقصور	(4) جار
4	هەشتی	ئەخرەب	سالم	(5) جار
5	شەشی	سەحیح	مەحزوف	(9) جار
6	شەشی	سەحیح	مەقصور	(9) جار

2. **دەریای رەمەل**

ژ.	بڕی پێ	گۆرانی زیحاف	گۆرانی عیللە	چەندجارەی بەکارهێنان
1	هەشتی	مەخبون + مەکفوف	سالم	(1) جار
2	هەشتی	سەحیح	مەحزوف	(19) جار
3	هەشتی	سەحیح	مەقصور	(4) جار
4	هەشتی	مەخبون	مەبتور	(3) جار
5	هەشتی	مەخبون	مەحزوف	(8) جار
6	هەشتی	مەخبون	مەقصور	(1) جار
7	شەشی	سەحیح	مەحزوف	(1) جار
8	شەشی	سەحیح	مەقصور	(2) جار
9	شەشی	مەخبون	مەحزوف	(2) جار

3. **دەریای موزاریع**

ژ.	بڕی پێ	گۆرانی زیحاف	گۆرانی عیللە	چەندجارەی بەکارهێنان
1	هەشتی	ئەخرەب	سالم	(1) جار
2	هەشتی	ئەخرەب + مەکفوف	مەحزوف	(5) جار
3	هەشتی	ئەخرەب + مەکفوف	مەقصور	(4) جار

4. **دەریای موجتەس**

چەندجارەی بەکارهێنان	گۆرانی عیللە	گۆرانی زیحاف	بڕی پێ	ژ.
(1) جار	مەبتور	مەخبون + مەکفوف	هەشتی	1
(1) جار	مەقسور	مەخبون + مەکفوف	هەشتی	2

5. **دەریای بەسیت**

چەندجارەی بەکارهێنان	گۆرانی عیللە	گۆرانی زیحاف	بڕی پێ	ژ.
(1) جار	سالم	مەتوی	هەشتی	1

6. **دەریای تەویل**

چەندجارەی بەکارهێنان	گۆرانی عیللە	گۆرانی زیحاف	بڕی پێ	ژ.
(1) جار	سالم	سەحیح	هەشتی	1

7. **دەریای رەجەز**

چەندجارەی بەکارهێنان	گۆرانی عیللە	گۆرانی زیحاف	بڕی پێ	ژ.
(1) جار	سالم	مەتوی + مەخبون	هەشتی	1

لێرەدا بەر لە خستنە رووی نموونەکان بۆ هەر دەریا و شێوازێك چەند تێبینییەك دەربارەی ئەم ئامارە دەخەمە روو :

1. ئەم ئامارەم لەسەر (127) شیعری دیوانەکەی نالی ئەنجام داوە ، تاکەکانم فەرامۆش کردوون لەو دیوانەدا .
2. ئامارەکە تایبەتە بە شیعرە کوردییەکانی نێو دیوانەکەی ، شیعرەکانی تری غەیرە زمانی کوردی وەلا نراوە بە هۆی کەم شارەزاییم لە زمانی فارسی و عەرەبی و تورکی ، جگە لە یەك شیعری عەرەبی نەبێت کە بە بەحری تەویل نووسراوەتەوە ، ئەم شیعرەش ئاوێتەیەکە لە زمانی کوردی و عەرەبی
3. ئەگەر تێبینی بکەین ژمارەی بەکارهێنانەکان (129) جارە و (2)ژمارەی لە کۆی شیعرەکان زیاترە ، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کە لە دوو شیعردا دوو شێوەو قالبی جودا بەکارهێنراون ، ئەو جیاوازییانەش لە نێوان عیللەی ئەو دوو شیعرەدایە ، بە تایبەت لە نێوان (بەتر و حەزف) و (بەتر و قەصر) .

نمونەکان :

یەکەم ـ دەریای هەزەج ، کێشی بنەرەتی لەم دەریایە بەم شێوەیەیە :

مەفاعیلن مەفاعیلن مەفاعیلن مەفاعیلن

1. هەزەجی هەشتی سەحیحی سالم ، نالی ئەم قالبەی (17) جار بەکارهێناوە .

مفاعیلن // مفاعیلن // مفاعیلن // مفاعیلن

لـا ـ ـ ـ // لـا ـ ـ ـ // لـا ـ ـ ـ // لـا ـ ـ ـ *

- له لای برگەناسان و كێشناسانی كورد نیشانەی (لـا) بۆ برگەی كورت و نیشانەی (ـ) بۆ برگەی درێژ دانراوە .

نمونە :

تەبەسسوم دەردەخا حوققەی دەم و جەوهەر لە نێو ئەودا

بـەڵـێ مسـقـاڵـە زەررە زاهـیرە جیـلـوەی لـە پـرتـەودا ... لا 65

كەرتكردن :

تە بەسـ سوم دەر // دە خا حوقـ قەی // دە مـو جـەو هەر // لە نێو ئەو دا

بە ڵـێ مسـ قا // ڵە زەر رە زا // هیـ رە جیلـ وەی // لە پـر تەو دا

ئەگەر تێبینی بكەین لەم دێرەدا بە تایبەت لە نیوەی دووەم لـە پێیـەكانی (دووەم ، سـێیەم) دا دوو برگەی كورت لە جێی دوو برگەی درێژ بەكار هێنراون بەم شێوەیە

لـا ـ ـ ـ // لـا ـ لـا ـ // لـا لـا ـ ـ // لـا ـ ـ ـ

بەڵام خوێندنەوەیان بە برگەی درێژ دەبێت ، ئەحمەد هـەردی لـەم بارەیـەوە دەڵێـت **(بزوێنـی كورتی (ە) دەگۆڕدرێت بۆ بزوێنی درێژی (ا) لەم بارەدا)** [1] ، بەڵام من وای نابینم كە گۆرینێكی دروست بێت ، چونكە لە زۆر شوێن ئەم گۆرینە دەبێتـە هـۆی شـێواندنی رووخسـار و نـاوەرۆكی وشە وەك لەم بەیتەی نالی دا :

وەرە بنوارە دوو دەستی حەناییم

حەناییی چی هەموو خۆ خوێنە قوربان

ئەگـەر برگـەی (رە) لـە وشـەی وەرە بۆگـۆرین بـۆ (را) ئـەوە حاڵـەتێكی نەشـاز بـە وشـەكە دەبەخشێت چ لە رووی دەربرینەوە یاخو لە رووی نووسینەوە ، پێم وایە شوێنكەوتنی رێنووسی عەرەبی لەم بارەدا درووست ترە بە ساكن كردنی بزوێنی (ە) واتە بەم شێوەیە :

وَرَ بْنوارَ دو دستي حنايِم (وەرەهـ بنوارە دوو دەستی حەناییم)

به شێوەیەکی گشتی شاعیرانی کلاسیك ئەو بوارەیان بە خۆیان داوە کە بزوێنی کورت لە کۆتایی مۆرفێمەوە ببێتە هۆی دروست کردنی بڕگەی درێژ .

2. هەزەجی هەشتی ئەخرەبی مەکفوفی مەحزوف ، نالی زۆرترین جار لە شیعرەکانی دا ئەم قالبەی بەکارهیناوە کە (29) جارە .

مفعول // مفاعیل // مفاعیل // فعولن

---

1. ئەحمەد هەردی ـ عەرووز لە شیعری کوردیدا ـ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ـ سلێمانی ـ 2009.ز ـ بڕوانە لا 130

ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ

نمونە :

ئەی جیلوە دەری حوسن و جڵەوکێشی تەماشا

سەر رشتەیی دین بێ مەدەدی تۆ نییە حاشا ... لا 55

کەرتکردنی :

ئەیـ جیلـ وە // دە ریـ حوسـ نو // جـ ڵەو کێـ شیـ // تە ما شا

سەر رشـ تە // ییـ دینـ بێـ مە // دە دیـ تۆ نیـ // یـە حا شا

3. هەزەجی هەشتی ئەخرەبی مەکفوفی مەقصور

مفعول // مفاعیل // مفاعیل // فعولان

ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ ﺎ // ﺎ ـ ـ

نمونە :

ماتەم وەکوو زولفەینی سییەهـ گرتی سەراپات

پۆشی لە رووخت تەعبییەیی بەیدەق و شامات ... لا 108

کەرتکردنی :

ما تەم وە // کوو زولـ فەیـ نیـ // سـ یەهـ گر تیـ // سە را پات

پۆ شیـ لە // روو ختـ تەعـ بیـ // یە ییـ بەیـ دە // قو شا مات

4. هەزەجی هەشتی ئەخرەبی سالم

مفعول // مفاعیلن // مفعول // مفاعیلن

ــ ــ لـا // لـا ــ ــ ــ // ــ ــ لـا // لـا ــ ــ

نمونه :

عیشقت کە مەجازی بێ خواهش مەکە ئیللا کچ

شیرین کچ و لەیلا کچ ، سەلما کچ و عەزرا کچ ... لا126

کەرتکردنی :

عیشـ قت کە // مە جا زیـ بێ // خوا هش مە // کە ئیلـ لا کچ

شیـ رین کـ // چـو لەیـ لا کچ // سەلـ ما کـ // چـو عەز را کچ

5. هەزەجی شەشی سەحیحی مەحزوف

مفاعیلن // مفاعیلن // فعولن

لـا ــ ــ ــ // لـا ــ ــ ــ // لـا ــ ــ

نمونه :

عەزیزم رووحی شیرینم دوو چاوم

دەوای زامی دڵ و جەرگی بڕاوم ... لا 239

کەرتکردنی :

عە زیـ زم روو // حیـ شیـ ریـ نم // دوو چا وم

دە وایـ زا میـ // د ڵـو جەر گیـ // بـ ڕا وم

6. هەزەجی شەشی مەقصور

مفاعیلن // مفاعیلن // فعولان

لـا ــ ــ ــ // لـا ــ ــ ــ // لـا ــ ــ

نمونه :

لە هێلانەی زەمیندا وەك شتور مورغ

منی قودس ئاشیان بێ باڵ و پەڕ مام ... لا 212

بەر لە کەرتکردنی ئەم دێرە ، لێرەدا ئەبێ تێبینی ئەوە بکەین دەنگی (ئـ) لـە ئاوێتـەکردنی دوو وشەدا ئاساییە قووت بدرێت وەك لە وشەکانی :

((ماستاو C ماست ئاو ، گوڵەندام C گوڵ ئەندام ... **هتد**))

شاعیرانمان ئەم تایبەتمەندییەیان لە زمانی کوردی دا قۆستۆتەوە و توانیویانە لـە خوێندنـەوەی شیعردا بەرجەستەی بکەن ، بەم پێیە کەرتکردن و خوێندنەوەی ئەم دێرە بەم شێوەیە دەبێت

لە هێـ لا نەی // زە مینـ دا وەك // شـ تور مورغ

مـ نیـ قود سا // شـ یان بێـ با // ڵو پەڕ مام

ئەم حاڵەتە لە شیعرەکانی نالی دا چەندجارێك دووبارە دەبێتەوە ، لە ڕێنووسی هەندێکی ئاوێتـە کراون و لە هەندێکی تریان ئاوێتە نەکراون وەك لەم دێرەدا :

بێ فائیدەیە مەنعی من ئێستاکە لە گریان .... منێستاکە (مـ نێسـ تا کە)

بۆ عاشقی بێچارە زووەم ئاوە ڕژاوە ... زوو ئەم .... لا 442

دووەم ـ دەریای رەمەڵ :

کێشی بنەرەتی لەم دەریایە لە هەشت پێ پێك هاتووە بەم شێوەیە:

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

1. هەشتی مەخبونی مەکفوفی سالم

فعلات // فعلاتن // فعلات // فعلاتن

ـا ـا ـ ـ // ـا ـا ـ ـ // ـا ـا ـ ـ // ـا ـا ـ ـ

نمونە :

بە مەلاحەتی تەکەللوم هەمو زەمزەم و مەلیحی

بە فەساحەت و تەبەسسوم هەمو کەوسەر و زولالی ... لا548

کەرتکردنی

بە مـە لا حـە // تیـ تە کەلـ لوم // هە مو زەمـ زە // مو مە لیـ حیـ

بە فە سا حە // تو بە بەسـ سوم // هە مو کەو سە // رو زو لا لیـ

2. رەمەڵی هەشتی سەحیحی مەحزوف

فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلن

ـ ـا ـ ـ // ـ ـا ـ ـ // ـ ـا ـ ـ // ـ ـا ـ

نمونە :

هود هودی دڵ حەبسی بەلیقیسی سەبای دیوە یەقین

خۆی کە دامێن گیری شاهی ئاسەفی سانی دەکا ... لا 80

کەرتکردنی :

هود هو دیـ دڵ // حەبـ سیـ بەلـ قیـ // سیـ سە بای دیـ// وە یە قین

خۆی کە دا مێن // گیـ ریـ شا هیـ // ئا سە فیـ سا // نیـ دە کا

3. رەمەلی هەشتی سەحیحی مەقسور

فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلان

ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ

نمونە :

ئەم لەسەر تەعزیم و گەورە گرتنی ئەو بێ قسوور

ئەو لەسەر تەحقیر و تەخفیف و شکستی زاری مار ... لا 138

کەرتکردنی :

ئەم لە سەر تەعـ // زیـ مو گەو رە // گر تـ نیـ ئەو // بێـ قـ سوور

ئەو لە سەر تەحـ // قیـ رو تەخـ فیـ // فو شـ کسـ تیـ // زا ریـ مار

تێبینی : هەردوو دەنگی (و ـ ی) بە بزوێنی لە شیعری کلاسیکدا بە دووبار بەکار هێنراون، جارێك بڕگەی درێژ دروست دەکات و جارێك بڕگەی کورد ، ئەگەر تێبینی بکەین لە هەنگاوی دووەم لە نیوە دێری یەکەم (زیـ مو گەو رە) ئەوا بڕگەی (زیـ) بڕگەیەکی درێژە واتە دەنگی (یـ) بە رامبەر بە فۆنێمی ـ پیتی (یـ) عەرەبی دەوەستێتەوە ، هەروەها لە هەنگاوی کۆتایی نیوەدێری دووەم (زا ریـ مار) ئەوا بڕگەی (ریـ) بڕگەیەکی کورتە و لێرەدا (یـ) بەرامبەر بە کەسرەی (ِ)ی عەرەبی دەوەستێتەوە ، هەروەها دەنگی (و) لە زمانی کوردیدا جارێك بە دەنگی (و)ی عەرەبی دەژمێردرێت و برگەی درێژ دروست دەکات و جارێك بە زەممە (ُ) لێکدەدرێتەوە و بڕگەی کورت دروست دەکات .

4. رەمەڵی هەشتی مەخبونی مەبتور

فاعلاتن // فعلاتن // فعلاتن //فَعْلُن

ـ لـا ـ ـ // لـا لـا ـ ـ // لـا لـا ـ ـ // ـ ـ

یان

فعلاتن // فعلاتن // فعلاتن //فَعْلُن

لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // ــ ــ

نمونه :

قیمەتی ماچی دووسەد کیسەیی ساغە و نیمە

غەیری یەك کیسەیی سەد پارە لە گیرفانمدا ... لا 69

کەرتکردنی :

قیـ مە تیـ ما // چیـ دوو سەد کیـ // سە ییـ سا غەو // نیـ مەھ

غەیـ ریـ یەك کیـ // سە ییـ سەد پا // رە لە گیر فا // نمـ دا

5. رەمەڵی هەشتی مەخبونی مەحزوف

فعلاتن // فعلاتن // فعلاتن //فَعَ لُن

لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ

نمونه :

لۆمەیی (نالی)یی دێوانە مەکەن ئەی عوقەلا

ئەمە موددێکە زەدەی لەتمەیی دەستی پەرییە ... لا 487

کەرتکردنی :

لۆ مە ییـ نا // لیـ یـ دێ وا // نە مە کەنـ ئەیـ // عو قە لا

ئە مە مود دێ // کە زە دەیـ لەتـ // مە ییـ دەسـ تیـ // پە ریـ یە

6. رەمەڵی هەشتی مەخبونی مەقسور

فعلاتن // فعلاتن // فعلاتن //فَعَ لان

لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ ــ // لـا لـا ــ

نمونه :

سۆفییان هاتنە مەجلیس وەرەقی دیدە بشۆن

لە کن ئەو دێمییە وشکانە لە دەریا نییە باس ... لا 190

کەرتکردنی :

سۆ فیـ یان ها // تـ نە مەجـ لیسـ// وە رە قیـ دیـ // دە بـ شۆن

لە کـ نەو دێ // میـ یە وشـ کا // نە لە دەر یا // نیـ یە باس

7. رەمەڵی شەشی سەحیحی مەحزوف

فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلن

ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ

نمونە :

گەر نییە ئاور لە سینەمدا بە تاو

بۆچ لەبەر قوڵقوڵ غەریقی ئاوم ئەز ... لا 180

کەرتکردنی :

گەر نیـ یەھ ئا // ور لە سیـ نەمـ // دا بە تاو

بۆچ لە بەر قوڵـ // قوڵـ غە ریـ قیـ // ئا وـ مەز

8. رەمەڵی شەشی مەقسور

فاعلاتن // فاعلاتن // فاعلان

ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ ـ // ـ لـا ـ

نمونە :

زولفی جەڕڕاڕی سەفاسەف خستە پێش

یەعنی زەنگی لەشکری قیرووسییان ... لا 265

کەرتکردنی :

زولـ فیـ جەڕ ڕا // ڕیـ سە فا سەف // خسـ تە پێش

یەعـ نیـ زەنـ گیـ // لەشـ کـ ریـ قیـ // روو سیـ یان

9. رەمەڵی شەشی مەخبوونی مەحزوف

فعلاتن // فعلاتن //فَعَـلن

لـا لـا ـ ـ // لـا لـا ـ ـ // لـا لـا ـ

نمونە :

گێل ئەگەر تورکی تەعال ئەر عەرەبی

بێ ئەگەر کوردی ئەگەر فورسی بیا ... لا 99

کەرتکردنی :

گێلـ ئە گەر تور // کیـ تە عالـ ئەر // عە رە بیـ

بێـ ئە گەر کور // دیـ ئە گەر فور // سیـ بـ یا

سێیەم ـ دەریای موزاریع

کێشی بنەرەتی لەم دەریایە بەم شێوەیەیە :

مَـفاعیلن فاعِلاتن مَـفاعیلن فاعِلاتن

1. موزاریعی هەشتی ئەخرەبی سالم

مفعول // فاعلاتن // مفعول // فاعلاتن

ـ ـ ᑌ // ـ ᑌ ـ ـ // ـ ـ ᑌ // ـ ᑌ ـ ـ

نمونە :

تۆ نەوشگوفتە وەردی من مایلم بە زەردی

تۆ هەمسەرت نەسیمە من هەمدەمم لەهیبە ... لا 324

کەرتکردنی :

تۆ نەو شـ // گوفـ تە وەر دیـ // من ما یـ // لمـ بە زەر دیـ

تۆ هەمـ سە // رتـ نە سیـ مە // من هەمـ دە // ممـ لە هیـ بە

2. موزاریعی هەشتی ئەخرەبی مەکفوفی مەحزوف

مفعول // فاعلاتُ // مفاعیلُ // فاعلن

ـ ـ ᑌ // ـ ᑌ ـ ᑌ // ᑌ ـ ـ ᑌ // ـ ᑌ ـ

نمونە :

روو زەرد و وشك و خائیب و خاسیر ببێ عەدوو

واسیل ببم بە ڕەحمەتی بارانی مەقبەرە ... لا 358

کەرتکردنی :

ڕوو زەر دو // وشـ کو خا ئیـ // بو خا سیر بـ // بێـ عە دو

وا سیلـ بـ // بمـ بە ڕەحـ مە // تیـ با ڕا نیـ // مەقـ بە ڕە

3. موزاریعی هەشتی ئەخرەبی مەکفوفی مەقسور

مفعول // فاعلاتُ // مفاعیلُ // فاعلان

ـ ـ لـا // ـ لـا ـ لـا // لـا ـ ـ لـا // ـ لـا ـ

نمونە :

ئێستەش بە ڕەگ و بارە عەلەم داری شێخ هەباس

یا بێ نەواو و بەرگە گەڕاوە بە شەخسی عوور ... لا 150

کەرتکردنی :

ئێسـ تەشـ بە // بەر گو با رە // عە لەمـ دا ریـ // شێخـ هە باس

یـا بێـ نە // وا وو بەر گـە // گـە ڕا وەهـ بە // شەخـ سیـ // عوور

چوارەم ـ دەریای موجتەس

کێشی بنەرەتی لەم دەریایە :

مستفعِلن فاعِلاتن فاعِلاتن   مستفعِلن فاعِلاتن فاعِلاتن

بەڵام لە شیعری کوردیدا زێتر بە هەشت پێ بەکارهێنراوە و زیاتر مەخبوونە

1. موجتەسی هەشتی مەخبونی مەکفوفی مەقسور

مَفاعِلُنْ // فَعِلاتُ // مَفاعِلُنْ // فَعِلان

لـا ـ لـا ـ // لـا لـا ـ لـا // لـا ـ لـا ـ // لـا لـا ـ

نمونە :

وەکو نەهاری بەهاری درێژ و پاییزی کورت

ئەمەل گەلێك و تەویل و عەمەل کەمێك و قەسیر ... لا 169

کەرتکردنی :

وە کو نە ها // ریـ بە ها ریـ // دـ ڕێـ ژو پا // ییـ زیـ کورت

ئه مه‌لـ گه لێـ // كو ته ویـ لو // عه مه‌لـ كه مێـ // كو قه سیر

2. موجته‌سی هه‌شتی مه‌خبونی مه‌كفوفی مه‌بتور

مـَفاعِلِنْ // فَعِلاتُ// مـَفاعِلِنْ// فعْلنْ

ـ ∪ ـ ∪ // ∪ ∪ ـ ∪ // ∪ ـ ∪ ـ // ـ ـ

نمونه :

له شه‌رحی هه‌یئه‌تی مه‌تنی به‌ده‌ن كه هه‌ر جوزئی

سه‌قیمه عاجزه ته‌سحیح و رابیتی ته‌دبیر ... لا 171

كه‌رتكردنی :

له شه‌ر حیـ هه‌یـ // ئه تیـ مه‌تـ نیـ // به ده‌نـ كه هه‌ر // جوز ئیـ

سه قیـ مه عـا // جـ زه ته‌سـ حیـ // حو را بیـ تیـ // ته‌د بیر

پێنجه‌م ـ ده‌ریای به‌سیت

كێشی بنه‌ره‌تی له‌م ده‌ریایه‌دا :

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن

(به‌ڵام له شیعری كوردی دا هه‌میشه مه‌توییه [مسْتَفْعِلنْ Cمفْتَعِلنْ] .) [2]

1. به‌سیتی هه‌شتی مه‌توی سالم

مفتعلن // فاعلن // مفتعلن // فاعلن

ـ ∪ ∪ ـ // ـ ∪ ـ // ـ ∪ ∪ ـ // ـ ∪ ـ

نمونه

ئه‌ی ته‌له‌فی گفتوگۆ جامیعی كزب و درۆ

واعیزییه ئیشی تۆ عاشقییه كاری من ... لا 275

كه‌رت كردنی :

ئه‌یـ ته له فیـ // گفـ تو گۆ // جا میـ عیـ كیز // بو د رۆ

وا عیـ زیـ یه // ئیـ شیـ تۆ // عا شیـ قیـ یه // كا ریـ من

شەشەم ـ دەریای رەجەز

کێشی بنەرەتی لەم دەریایە :

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

1. رەجەزی هەشتی مەتویی مەخبون

مفتعلن // مفاعلن // مفتعلن // مفاعلن

ـ لـا لـا ـ // لـا ـ لـا ـ // ـ لـا لـا ـ // لـا ـ لـا ـ

---

2. ئەحمەد هەردی ـ عـەرووز لـە شـیعری کوردیدا ـ دەزگـای چـاپ و پەخشـی سـەردەم ـ سـلێمانی ـ 2009.ز ـ بڕوانـە لا 214

نمونە :

بەندە ئەزەل بە خەتتی خۆی قابیلی قیسمەتی بووە

ئێستە بە ئیقتیزای عەمەل جێگەیی خۆی تەلەب دەکا ... لا 74

کەرتکردنی :

بەنـ دە ئە زەلـ // بە خەتـ تیـ خۆی // قا بیـ لیـ قسـ // مە تیـ بو وە

ئێسـ تە بە ئیقـ // تیـ زایـ عە مەلـ // جێ گەییـ خۆی // تە لەبـ دە کا

حەوتەم ـ دەریای تەویل

کێشی بنەرەتی لەم دەریایە :

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن

1. تەویلی هەشتی سالم ، عەرووز و زەرب مەقبوز [3]

فعولن // مفاعیلن // فعولن // مفاعلن

لـا ـ ـ // لـا ـ ـ ـ // لـا ـ ـ // لـا ـ لـا ـ

نمونە :

شَوانـيسُلَيْماني صدَيارِيْ بە َسور َ كي ْ

كِوانـي قَر َ ە ْ داغُ هَواي دار ِ ز َر ْ دِهِ ... لا 331

کەرتکردنی :

شَـ وا نـي //سُـلَيْـ ما نـي //صدَ ـ باي بيِر ْ //مَ ـ سو ر َ كي ْ

كِـ وا نـي //قَـو َـهْ داغُ // هَـوايْ دا //ِ ز َ رْ دِ هِ

ئەم شیعرە ئاوێتەیەکە لە زمانی کوردی و زمانی عەرەبی ، **((تاکە شیعرە لە ئەدەبی کوردیدا بەم کێشە نووسرابێت))** . [4]

---

3. عەرووز و زەرب مەقبوز واتە دواهەنگاوی هەردوو نیوەدێرەکە تووشی قەبز هاتوون و پیتی (ی) لە (مفاعیلن) قرتێنراوە و بووە بە (مفاعلن) ، بڕوانە : ئەحمەد هەردی ــ عەرووز لە شیعری کوردیدا ــ لا 212

4. هەمان سەرچاوە لا 212

2. سەروا

ئەوەی تێبینی دەکرێت لە دیوانەکەی نالی دا ، سەرجەمی شیعرەکانی بە سەروای ستوونی یەکگرتوو هۆنیوەتەوە ، لەگەڵ بوونی چەند دێری تاك ، ئەمیش لە هەردوو جۆری سەورای سەربەخۆ و پاش سەروا ، بۆیە وەك دوو بەشی جیا باسی لێوە دەکەین

یەکەم ـ سەروای سەربەخۆ (قورس)

بەر لە خستنە رووی نمونە بۆ پراکتیك کردنی ئەم تەوەرەمان (سەروا) ، دەمەوێ هەندێ راوبۆچوونی نووسەران لە بارەی پێکهاتەی سەروای سەربەخۆوە بخەمە روو کە دەیکەین بە بنەمایەك بۆ جیاکردنەوەی جۆری سەرواکان :

1. وەك چۆن دەنگە بزوێنەکان لە زمانی کوردی دا رۆڵی دروست کردنی بڕگەیان هەیە بە هەمان شێوە درووست کردنی سەروا لە شیعردا لە ئەستۆ دەگرن ، د. دڵشاد عەلی لەم بارەیەوە دەڵێت **((نەبزوێن بە تەنها ناتوانی قافیە پێك بهێنی ئەگەر بزوێنێکی لەگەڵدا نەبێت واتە دەبێ بزوێنی پێش نەبزوینەکان وەك یەك بن نەك هەر نەبزوێنەکان خۆیان))** [5] ، واتە جۆری سەروا لە رووی پێکهاتنەوە دەبێت بە پێی دەنگە بزوێنەکان دیاری بکرێت و جیابکرێنەوە لە یەکدی ، بەم بارەش بێت ئەوا سەروای شیعری کوردی تەواو جوودا دەبێت لە سەروای شیعری عەرەبی ، چونکە بە لای عەرەبەوە سەروا لە پیتی رەوی پێك دێت و زۆرجار لە دەنگە نەبزوێنەکانە .

2.د. حەمە نووری لە بارەی دەنگە زیادەکانەوە دەڵێت ((**ئامراز و نیشانەکانی مۆرفۆلۆژی کە دەچنە سەر وشەکان نابنە قافیە ، بۆ نمونە نیشانەی کۆی (ان) لە وشەی ژنان لەگەڵ وشەی کوران هەروەها نیشانەی ناسراوی (ەکە) لە وشەی چاوەکە لەگەڵ دەمەکە نابێتە قافیە))**[6] ، جگە لە بۆچوونەکەی د. حەمە نووری ، هەندێك سەروا هەن کە لە بڕگەیەك زیاتر پێکهاتوون ، بۆ جیاکردنەوەی جۆری سەروا لەم بارەدا بزوێنی بڕگەی یەکەم وەردەگرین وەك یەکەم بڕگەی مۆسیقی و ئەوانی تر وەك پاشکۆیەکی مۆسیقی لێی دەروانین .

3.لە هەندێ سەروای شیعرەکان دا دەبینین لە بڕگەیەك زیاتر پێك هاتووە و بڕگەی یەکەمی

5. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ 2008.ز ـ لا 17.

6. حەمە نووری عومەر کاکی ـ شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا ـ چاپخانەی تیشك ـ سلێمانی ـ 2008.ز ـ لا 83

بە بزوێنی (اْ) بزرۆکە دروست بووە ، لەم بارەدا بزوێنی بڕگەی دواتر بە سەروا دەست نیشان دەکەین ، ئەمەش بە هۆی سستی و لاوازی ئەو بزوێنەیە لە زمانی کوردیدا ، چ لە ڕووی دەربڕینەو یاخو لە ڕووی ڕێنووسەوە کە دیار نییە ، وەك لەم دێرە شیعرەی نالی دا ئەم حاڵەتە دیارە :

پەچەیی پەرچەمی یو پرچی سیا

هەردەڵێی مانگە شەوە کوڵمی تیا ... لا 97

وشەی سەروای دێرەکانی تری ئەم شیعرە بریتین لە (زیا ، گیا ، حەیا ، قیا ، بیا ، چیا ، ریا ، ژیا) ، ئەگەر تێبینی بکەین سەروای سەرجەم دێرەکان لە دوو بڕگە پێك هاتوون ، بزوێنی بڕگەی یەکەمیان بزرۆکەیە جگە لە دێری چوارەم کە بە بزوێنی کورتی (ە) بزواوە ، وە بزوێنی بڕگەکانی دووەمیان بزوێنی درێژە (ا)ە ، بۆیە لەم شیعرەدا بزوێنی (ا) وەك سەروا دیاری دەکەین ، (**هەروەها د. ئاڤان عەلی میرزا لە نامەی دکتۆراکەی (چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا) سەروای ئەم شیعرەی بە بزوێنی (ا) دەست نیشان کردووە)** [7] .

لێرەدا ئەو خاڵانەی وەك تێبینی باسمان لێوە کرد دەیکەین بە بنەمایەك بۆ دیاری کردنی سەروای شیعرەکان و لە هەرجۆرێك چەند نمونەیەك دەخەینە روو .

بزوێنی (ا)

1. بزوێنی (ا) بە تەنها :

بزوێنی (ا) جگە لەو شیعرەی لە تێبینییەکان دیاریمان کرد لە دوو شیعری تری نالی بە تەنها ڕۆڵی دروست کردنی سەروای بینیوە ، یەکەمیان :

ریشەکەی پان و درێژە بۆ ریا خزمەت دەکا

زاهیرە هەرکەس بە عەرز و تولی ریشیدا ریا ... لا 101

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (وەفا ، سیا ، تا ، ئەژدەها ، بەها ، نەما) ، دەبینین لەم شیعرەدا بزوێنی (ا) بە تەنها بووە بە پێکهێنەری سەروای شیعرەکە ، شیعری دووەم :

ئەی جیلوەدەری حوسن و جلەوکێشی تەماشا

سەر رشتەیی دین بێ مەدەدی تۆ نییە حاشا ... لا 55

---

7. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ـ 2008.ز ـ بڕوانە لا 21.

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (بەخشا ، شەهەنشا ، مەعاشا ، رەشاشا ، ماشا ، ئینشا) .

2.(ا + نەبزوێن) وەك :

ا + ت

ماتەم وەکو زولفەینی سییەه گرتی سەراپات

پۆشی لە رووخت تەعبییەیی بەیدەق و شامات ... لا 108

ووشەی سەروای دێرەکانی تری ئەم شیعرە (ئافات ، خەسارات ، شەهلات ، بالآت ، فات ، مولاقات ، ئاوات ، موناجات ، لەززات ، خەرافات ، هات ، موهابات ، بانات ، سەماوات ، موحەبیات ، میئات ، تاسات ، عادات))

ا + ح

ساقی وەرە رەنگین کە بە پەنجە لەبی ئەقداح

بەم راحە لەسەر راحە دەڵێن راحەتی ئەرواح ... لا 132

وشەی سەروای دێرەکانی تر (میسباح ، توففاح ، میفتاح ، تیمساح ، ئەفراح ، ئیلحاح)

ا + ر

ئیلتیقای پۆڵاو و ئاسن هەر نیزاعە و گیر و دار

جەمعی مائـ و نار و زەند و زەندەوو مەرخ و عەفار ... لا 137

وشەی سەرەوای دێرەکانی تر (مار ، هەزار ، ئابشار ، ئاشکار)

ا + ق

قوربان مەحاڵە پێکەوە بن سەبر و ئیشتیاق

خاریج لە نەسسی ئایەیە تەکلیفی (لا یطاق) ... لا 201

وشەی سەروا لە دێرەکانی تر (فیراق ، نیفاق ، تەڵاق ، سماق ، فاق ، میحاق ، سوقاق))

3. (ا + برگەیەك یان زیاتر) وەك

ا + دا

تاتایی سەری توڕڕەیی پڕ پێچشی بادا

هەر تایەکی بارێکی گوڵ و نافە بە بادا ... لا 61

وشەی سەرەوای دێرەکانی تر (بادا ، سەمادا ، سوهادا ، نادا ، فسادا ، فەنادا ، هومادا) ، ئەگەر تێبینی بکەین ، بە لابردنی بڕگەی (دا) لە هەر یەك لەو وشەی سەروایانە ئەوا وشەکان خاسیەتی سەروایی بزر ناکەن بەڵکو وەك لە سەرەتاوە ئاماژەمان پێکرد مۆسیقای سەروا لە یەکەم بڕگەوە دەست پێدەکات ، تێبینی دووەممان لەسەر ئەم شیعرە لە دێری دووەم سەروا هەمان سەروای نیوەی یەکەمی دێری یەکەمە ،ئەم دووبارەکردنەوەیەی سەروا شتێکی ئاساییە لە نێوان نیوەدێری یەکەم لە دێری یەکەم و یەکێ لە دێرەکانی تر ، (**ئەم دیاردەیەش لای فارسەکان پێی دەوترێ ـ رد القافیە)** [8] ، ئەم دوبارەبوونەوەیە لە هەندێ لە شیعرەکانی نالی بەرچاو دەکەوێت

ا+وا

جەنانی وەك جینان کردم بە ماوا

(حەبیبە) ی (مالیاوا) ماڵی ئاوا ... لا 122

وشەکانی قافیە بریتین لە (ماوا ، ئاوا ، فەتاوا ، زاوا ، داوا ، ئاوا) ، بە گەرانەوە بۆ خاڵی دووەم لە تێبینییەکان و دیاریکردنی یەکەم بڕگەی مۆسیقی بە سەروا ، ئەوا بە لابردنی برگەی (وا) لە وشەی سەرواکان هیچ کەمووکورییەك لە رووی مۆسیقی سەرواوە روو نادات ئەگەرچی

واتای وشەکان بزر دەبن بەڵام مامەڵەکردنمان لەگەڵ دەنگدا بە دوورستتر زانی لە بەشی سەروا وەك لەگەڵ وشە

ا + یەوە ، وەك :

گەرمی و تەریی بەهارە کە پشکۆ کوژایەوە

پشکۆی گوڵاتەشێن بە نەسیم بوو گەشایەوە ... لا 453

وشەکانی تری سەروا بریتێن لە (گەشایەوە ، کرایەوە ، نەمایەوە ، ژیایەوە ، رشایەوە ، دایەوە ، توایەوە ، زایەوە ، گەڕایەوە ، حەسایەوە ، نایەوە) 0

---

8. ئاڤان عەلی میرزا ــ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی دکتۆرا ــ 2008.ز ــ بڕوانە لا 28،27.

ا + نمـدا

جۆشش و تابە لە نێو دیدەیی گریانمدا

چ تەنوورێکە لە تەندوورەیی تۆفانمدا ... لا 67

وشەی سەروای دێرەکانی تر (سامانم دا ، ئەفغانمدا ، سۆزانمدا ، گیرفانمدا ، فنجانمدا ، دیوانمدا ، نیشانمدا)

ا + لا

یا بَدْر ُعُلُوَ اً و ضَیاءً و کمالا
فالغصن مع الاصل الی فرعِكَ مالا

تا سونبولی زولفت لە نیهانی قەدت ئاڵا

من دوودی هەناسەم گەییە عالەمی باڵا ... لا 89

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتێن لە (جەمالا ، لالا ، زوالا ، موتاڵا ، کاڵا ، واڵا ، مالا ، ئاڵا)

ا + رەت

چاوت لە برۆ یەعنی لە ژێر تاقی نەزارەت

بێ پەردە عەیان دێتە تەکەللوم بە ئیشارەت ... لا 115

وشە سەرواى دێرەکانی تر (وەزارەت ، زیارەت ، سەدارەت ، فە تەوارەت ، کەفارەت)

ا + ڵم

ماچی دەمەکەی دامێ کە دامێ سەرو ماڵم

بنوارە چ سەییادە چ جەللادی بە حاڵم ... لا 233

وشەی سەرواى دێرەکانی تری (خاڵم ، بماڵم ، دالم ، ئەناڵم ، ئاڵم)

ا + تان

رەفیقان من ئەوا رۆییم لە لاتان

لە مەزڵومان بڵا چۆڵ بێ وڵاتان ... لا 259

باقی وشەی سەرواى دێرەکانی تر بریتین لە (وڵاتان ، قەزاتان ، خوداتان ، سوپاتان ، خانەزاتان ، رپاتان)

ا + هن

ئەم تاقمە مومتازە کەوا خاسەیی شاهن

ئاشووبی دڵی مەملەکەت و قەلبی سوپاهن ... لا 278

وشەی سەرواى دێرەکانی تری (ماهن ، کولاهن ، ئیلاهن ، نیگاهن ، سیاهن ، گیاهن ، گوناهن ، راهن ، ئاهن ، جاهن)

ا + چین

برۆت هەر چین و پەرچەم چین لەسەر چین

ئەمەندە چینە قوربان پێم بڵێ چین ... لا 283

سەرواى دێرەکانی تری ئەم شیعرە (تا چین ، نەوا چین ، چرا چین ، لاچین ، پاچین)

ا + ییێکە ، وەك :

سەری هەر موی بەدەنم تەرزە تەمەنناییێکە

گەردشی تووکی سەرم دووکەڵی سەودایێکە ... لا 461

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (تەماشاییێکە ، مەعناییێکە، هەوداییێکە ، دنیاییێکە ، باییێکە)0

ا + یە

بیستم لە هەموولایە مەیلی شەڕو دەعوایە

سەودا لەسەرمدایە ، باکم چ لەغەوغایە ... لا 561

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (تەمەننایە ، نایە ، ....) 0

ا + وە

زوڵفت بە قەدتدا کە پەرێشان و بڵاوە ،

ئەمڕۆ لە منی شیفتە ئاڵۆزو بە داوە ل532

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (نەماوە ، خاوە ، هەتاوە ، نەکشاوە ، شکاوە ، ڕژاوە ، ڕژاوە ، ئاوە ، لاوە) .

ا + رم

حەنایی کردووە پەنجەی بە خوێناوی دڵی زارم

ئەمە ڕەنگە شەهادەت بێ کە کوشتەی دەستی دڵدارم ... لا 271

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (بێزارم ، بێدارم ، بیمارم ، یارم ، هاوارم ، خونکارم ، بریندارم ، یارم) .

ا + ری ، وەك :

ئەی خەستەیی چاوت هەموو ئاهویی تەتاری

وەی بەستەی زوڵفت هەموو شێرانی شکاری ... لا 647

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (بەهاریی ، یاریی ، پاری ، باری ، کەناری)

بزوێنی کورتی (ە)

لــە دوای بزوێنــی درێــژی (ا)وە زۆرتــرین جــار بزوێنــی کــورتی (ە) ڕۆڵــی دروســت کردنــی ســەروا دەبینیّ ، بەڵام وەك بەتەنها ڕۆڵی دروست کردنی سەروای نەبینیوە بەڵکوو زیاتر بــە پاشـکۆوە .لێرەدا چەند نمونەیەکی لیّ دەخەینە روو

1. (ە + نەبزوێنێك)

ە + ب

زولفەینی بە خەم مار و بە حەڵقەن وەکو عەقرەب

شیعری لەف و نەشرن چ موشەووەش چ مورەتەب ... لا 105

سەروای دێرەکانی تری ئەم شـیعرە (لەبالـەب ، موخاتـەب ، سـەب ، مەشـرەب ، مورەککـەب ، کەوکەب ، موجەڕڕەب)

ە + ت (ط)

مووی سپی کردم بە شوشتن ئاوی عەینی شۆرە شەت

شۆرە شەت یەعنی کە تێیدا خود بە خود قەل بوو بە بەت ... لا 196

وشەی سەروای دێرەکـانی تـر بـریتین لـە (خـەت بـە خـەت ، غەلـەت ، سـەقەت ، موختەلـەت ، نەمەت ، نوقەت ، شەمەت ، وەسەت)

وشەی سەروای ئەم شیعرە هەموو عەرەبین بۆیە دوا پیتی سەرواکان (ط)یە نەك (ت)

ە + ر

سەیلی هیجرت بەردی بنچینەی لە ڕەگ هێنامە دەر

باری فیکرت قەددی راستی تێشکاندم وەك فەنەر ... لا 164

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (جگەر ، چەمەر ، بەسەر ، سەر ، دەر ، بەشەر ، کەر ، نەزەر)

ە + ق

چییە گوارە گوناهی وا بە نەستەق

بە گویّ هەڵتا وەسیوە سەر موعەللەق ... لا 204

وشەی سەروای دێرەکانی تر (رەق ، موتەووەق ، موتلەق ، ناحەق ، شەق)

ە + م

فاتیحە تەسخیرە شاری دڵ بە تابووری ئەلەم

موددەتێکی زۆرە پاتەختە لە بۆ خاقانی غەم

وشەی سەروای دێرەکانی تر (عەجەم ، ستەم ، جەم ، عەدەم ، بەقەم ، قەلەم ، عەلەم)

2. (ە + بڕگەیەك یان زیاتر)

ە + ردا

ئەستێرە هەموو مەحوە لە نێو نووری قەمەردا

یا شەمسی جەمالت چەوی گێراوە بەفەردا ... لا 58

وشەی سەروای دێرەکانی تر (لە سەردا ، لەبەردا ، بەسەردا ، بەشەردا ، تەڕدا ، نەزەردا ، لە کەمەر دا ، سەحەردا)

ە + ودا

تەبەسسوم دەردەخا حوققەی دەم و جەوهەر لە نێو ئەودا

بەڵێ مسقاڵە زەڕڕە تێی زاهیرە جیلوەی لە پرتەودا ... لا 65

وشەی سەروای دێرەکانی تر (سەودا ، جەودا ، مەودا ، شەودا ، خوسرەو دا ، خەودا)

ە + وبە

ساقی بە مەیی کۆنە لەسەر عادەتی نەو بە

بشکێنە بە یەك نەوبە دوو سەد ماتەمی تەوبە ... لا 321

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری (ئەو بە ، جەدەو بە ، قەڵەو بە ، جەڵەو بە ، خەو بە ، نەوبە)

ئەوەی تێبینی دەکرێت لەم شیعرەدا ئەوەیە کە سەروای هەموو دێرەکان کاری داخوازییە لە چاوگی (بوون)ەوە جگە لە سەروای دێری یەکەم (تەوبە) و سەروای دێری کۆتایی کە (نەوبە)ەیە .

ە + لم

لایقی مەخزەنی تەبعە هەموو کەنزی غەزەلم

قابیلی زەربی رەواجە زەر و زیوی مەسەلم ... 235

سەروای دێرەکانی تر لەم شیعرە بریتین لە (قەلم ، جەدەلم ، ئەمەلم ، کەسەلم ، حییەلم ، عەسەلم ، شەلم ، عەمەلم)

ە + رزە

سەراپای گوارە زەردی ترس و لەرزە

دەڵێی عاسی بووە لەو جێگە بەرزە ... لا 369

سەروای دێرەکانی تر (تەرزە ، شەرزە ، لەرزە ، هەرزە)

ە + سێکم

شەو هات و ئەمن مەستی خەیاڵاتی کەسێکم

مەشغوڵی نەفەس گرتنی موشکین نەفەسێکم ... لا 230

سەروای دێرەکانی تر لەم شیعرەدا (قەفەسێکم ، بولهەوەسێکم ، مەرەسێکم ، رەسێکم ، نەفەسێکم ، مەگەسێکم ، دادرەسێکم)

بزوێنی (وو ، و)

بزوێنی (وو) لە سەروای دێرەکانی شیعری نالی بە تەنیا بوونی نییە

1. (وو + نەبزوێنێك)

وو + ت

مەکە ئیخلافی ئەو وەعدەی کە فەرمووت

دەخیلت بم کە خانەی سەبرەکەم سووت

وشەی سەروا لە دێرەکانی تر (رووت ، جووت ، تابووت ، دەپشکووت ، بازووت ، یاقووت ، مەهبووت)

ئەم سەروایە (وو + ت) لە دوو شیعری تری نالی بوونی هەیە

وو + ر

قوربانی تۆزی ڕێگەتم ئەی بادی خۆش مروور

ئەی پەیکی شارەزا بە هەموو شاری شارەزوور

سەروای دێرەکانی تر لەم شیعرەدا (حوزوور ، تەنوور ، غورووڕ ...هتد)

وو + س

سابوونی کەففی پێیە کەفی زاری چاپلووس

خاسییەتی رەققی هەیە نەرمی زوبانی لووس ... لا 193

وشەی سەروای دێرەکانی تر (فەیلەقووس ، ئابنووس ، لووس و پووس ، خـەرووس ، عـەبووس ، تورپەنووس)

وو + ك

ئەی شۆخی بێ نیاز و گران ناز و غەمزە سووك

تیری موژەت نیشانەیی دڵ کون دەکا بە نووك ... لا 206

وشەی سەروای دێرەکانی تر بریتین لە (سولووك ، چرووك ، گوڵۆوك ، تووك ، مولووك ، بووك ، نووکە نووك ، مەکووك ، پووك ، بچووك)

2. (وو + بڕگەیەك یان زیاتر)

وو + تن

رەقیب و موددەعی فیتنە و عیلاقەی چاوی جادووتن

لە گۆشەی گۆشەوارەت نائیبی هارووت و مارووتن ... لا 267

وشەی سەروای دێرەکانی تر (رووتن ، پشکووتن ، جووتن ، سووتن ، تووتن ، جادووتن)

وو + من

ئەم سەرسەری بازانە کەوا هەمسەری بوومن

موشکیل بگەنە ساعیدی شاهێکی وەکوو من ... لا 270

وشەی سەروا لە دێرەکانی تر (زەقوومن ، موومن ، روومن ، دوو من)

وو + ره

له دڵدا ئاتەشی عەشقت بلێسەی میسلی تەندووره

شەتی ئەشکم نەبێ مانیع دەسووتێم دەبمە کۆی نووره ... لا 334

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری (تووره ، مەغرووره ، سووره ، شاپووره ، دووره ، مەکسووره ، مەعمووره)

وو + رێکە

بە مەرگی خۆت قەسەم زاهید هەموو عومرت عبوورێکە

مەقام و مەنزڵت ئاخر لە کن جەمعی قووبرێکە ... لا 377

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری ەم شیعره (توورێکە ، بلوورێکە ، غوروورێکە ، خوتوورێکە ، سوروورێکە)

وو + سییان

ئەهلی تەعدادی مەحاسین نووسییان

خالێ یەك و زولفی دووان ، هەردوو سییان ... لا 264

وشەی سەروای دێرەکانی تر (هیندووسییان ، قیرووسییان ، سییان ، نامووسییان ، لووسیان ، رووسییان ، جاسووسیان)

بزوێنی (ۆ)

ئەم بزوێنە وەك پێكهێنەری سەروا لە شیعرەکانی نالیدا لە سنوورێکی کەم دایە

1. (ۆ) بە تەنها

زولفت کە لەسەر روو بە خەم و تابشە ئەمڕۆ

دوودی سییەهی عوودە لەسەر عاریزی پشكۆ ... لا 315

وشەی سەروای دێرەکانی تری ئەم شیعره بریتین لە (ئەستۆ ، ئەبرۆ ، شەوبۆ ، هێرۆ ، تۆ)

2. (ۆ + نەبزوێنێك)

ۆ + م

وەی کە روو زەردی مەدینە و رووسییاهی مەککە خۆم

دەرکراو و دەربەدەر یا رەب دەخیلی عەفوی تۆم ... لا 244

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری ئەم شیعرە (دەشۆم ، بۆم ، دەڕۆم ، دەستەمۆم ، بخۆم ، بۆم ، درۆم ، بخۆم ، رۆم)

ۆ + ی

گوڵ کە یاغی و دەم دڕاو بوو کەوتە لاف و رەنگ و بۆی

باغەبان گوێی گرت و وا هێنای بە دەستی بەستە بۆی ... لا 575

وشەی سەروا لە دێرەکانی تر (خۆی ، شۆی ، سۆی ، بۆی ، بڕۆی ، گفتوگۆی ، دیدەجۆی ، دەنکە جۆی ، دەشۆی)

3. (ۆ + بڕگەیەك یان زیاتر)

ۆ + شم

عومرێکە بە میزانی ئەدەب توحفە فرۆشم

زۆرم وت و کەس تێنەگەیی ئێستە خەمۆشم ... لا 228

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری ئەم شیعرە (کۆشم ، نەخۆشم ، خۆشم ، دەپۆشم)

بزوێنی (ی)

بزوێنی (ی) وەك پێکهێنەری سەروا بە تەنها نییە .

1. (ی + نەبزوێنێك)

ی + ر

شەوی بەهاری جوانی خەوێ بوو پڕ تەشویر

لە فەجری پاییزی پیری بەیانی دا تەعبیر ... لا 167

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری (زیر ، تەقسیر ، پیر ، ...هتد)

ی + م

لەبت میم و قەدت ئەلف و زولف چیم

ئەزانی بەم سییانە تالبی چیم ؟ ... لا 255

وشەی سەروای دێرەکانی تر (تەسلیم ، رۆییم)

2. (ی + بڕگەیەك یان زیاتر)

ی + نن

خەندە و دەمی مەحبووبە کەوا زۆر نمەکینن

بەس خۆشە ئەگەر خۆ نمەکی زەخم و برینن ... لا 276

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری (دینن ، چینن ، چینن ، سرینن ، یەمینن ، بڕفینن ، دینن)

ی + بە

دەستم لە گەردنی خۆت هەڵمەگرە ئەی حەبیبە

وەبزانە خوێنی خۆمە یا میننەتی رەقیبە ... لا 324

وشەی سەروای دێرەکانی تری ئەم شیعرە (بیبە ، لەهیبە ، دڵ فریبە ، مەهیبە ، موسیبە ، نەسیبە ، شەقی بە ، لەبی بە)

جگە لەم شیعرە سەروای (ی + بە) لە شیعرێکی تریش بوونی هەیە

ی + قی

ساقی وەرە مەیخانەیی دڵ کۆنە رەحیقی

گەر مایلی تەوفی حەرەم و بەیتی عەتیقی ... لا 544

وشەی سەروای دێرەکانی تر (حەقیقی ، عەقیقی ، تەریقی ، سەلیقی)

بزوێنی (ێ)

بزوێنی (ێ) تەنها لە چوار شیعری نالیدا سەروای پێکهێناوە .

1. بەتەنها

تەشریفی نەوبەهارە کە عالەم دەکا نوێ

دڵ چونکە میسلی خونچەیە بۆیێ دەپشکوێ ... لا 580

وشەی سەروا لە دێرەکانی تر (جوێ ، موێ ، ناڕوێ ، هۆردوێ ، بوێ ، توێ ، نادوێ)

2. (ێ + نەبزوێنێك)

ێ + ژ

هەی کەرێکم بوو چ پەیکەر تەی کەری هەوراز و لێژ

سینە پان و مووچە کورت و شانە بەرز و گوێ درێژ ... لا 183

وشەی سەروای دێرەکانی تر لەم شیعرە (درێژ ، نەچێژ ، نەڕێژ ، کرێژ ، ڕێژ ، گێژ ، نەوێژ ، گێژ و وێژ ، بێ نوێژ ، گوێ درێژ)

3 . (ێ + بڕگەیەك یان زیاتر)

ێ + ژم

دەورانییە وەك هێلەکی سەودا سەری گێژم

بۆیە بە دەقیقی مەسەلە هەرچی دەبێژم ... لا 224

وشەی سەروای دێرەکانی تر (درێژم ، دەنێژم ، دەڕێژم ، نوێژم ، دەنێژم)

ێ + وان

لە دوگمەی سینە دوێنێ نوێژی شێوان

بەیانی دا سفیدەی باغی سێوان ... لا 263

وشەی سەروا لە دێرەکانی تری ئەم شیعرە (کێوان ، پێوان ، پەشێوان ، لێوان)

دووەم ـ پاش سەروا

لەم تەوەرەیان دا ئەو کەرەستە زمانیانە ئەخەمە ڕوو کە نالی وەك پاش سەروایەك بەکاری هێناون ، نالی لە کۆی (127) شیعردا (32) پاش سەروای بەکارهیناوە کە بەم شێوەیەی خوارەوەیە

- ناو لە (1) شیعر دا
- جێناو لە (2) شیعردا
- کار لە (20) شیعردا
- وشەی ڕێز و بەگەورەکردن لە (1) شیعردا

- وشەی پرس لە (1) شیعردا
- گرێی ناوی لە (1) شیعردا
- گرێی ئاوەڵکاری لە (4) شیعردا
- رستە لە (2) شیعردا

1. **ناو وەك پاش سەروا :**

عیشقت کە مەجازی بێ خواهش مەکە ئیللا کچ

شیرین کچ و لەیلا کچ ، سەلما کچ و عەزرا کچ ... لا126

لەم شیعرەدا وشەی (کچ) وەك ناوێك رۆڵی پاش سەروا دەگێرێت و لە هەموو دێرەکان دووبارە دەبێتەوە .

2. **جێناو**

جێناو وەك پاش سەروا لە دوو شیعری نالی دا بوونی هەیە جارێك (م + ئەز) و جارێك (من)

خاو و بێ خاوی دو زولفی خاوم ئەز

چاوەچاوی یەك غەزالە چاوم ئەز ... لا 180

~~~~~~~~~~~

دووری لە من خستەوە بێ سەبەبێ یاری من

باری خودایە کە تۆ بگری سەبەبکاری من ... لا 272

3. **کار**

لە (20) شیعری نالی دا کار رۆڵی پاش سەروا دەبینێت چ لە رووی کات و جۆرەکانییەوە بێت یان ئەرێنی و نەرێنی بێت .

روخم رەنگینی رەنگی روومەتی رەنگینتە بازا

قەدی سەروم کەمانینی قەدی شیرینتە بازا ... لا 72

لەم شیعرەدا وشەی (بازا) پاش سەروایە و بە واتای (وەرە) دێت

~~~~~

تەبعی شەککەر باری من کوردی ئەگەر ئینشا دەکا

ئیمتیحانی خۆیە مەقصودی لە عەدەن وا دەکا ... لا 81

~~~~~
~~~~~

هەرچەندە کە عومری خدر و جامی جەمت بوو

چونکە ئەمەلت زۆرە چ عومرێکی کەمت بوو ... لا 300

4. وشەی رێز

کە تۆ قیبلەی دەمت سا بێنە قوربان

لەسەر قوبلە دڵم مەشکێنە قوربان ... لا 257

5. وشەی پرس

گەر بازی نەزەر بازی لەم دەست و نیگارەت چی

بۆ یاریی و دەسبازی لەم ڕاو و دیارەت چی ... لا 534

6. گرێی ناوی

موساوی وەك یەك و لوولن لە هەردوو لاوە زولفەینی

نمونەی عەکسی حەرفی میم و نوون و واوە زولفەینی ... لا 561

لەم شیعرەدا پاش سەروا لە گرێیەکی ناوی پێك هاتووە ، ناوێك و دوو دیارخەر بەم شێوەیە

ناو + نیشانەی جووت (موسەنا) + جێناو

زولف + ەین + ی

7. گرێی ئاوەڵکاری

شەوی یەڵدایە یا دەیجوورە ئەمشەو

کە دیدەم دوور لە تۆ بێ نوورە ئەمشەو ... لا 318

لەم شیعرەدا سەروا گرێیەکی ئاوەڵکارییە ، لە (ئەم) و (شەو) پێکهاتووە

نەمردم من ئەگەر ئەم جارە بێ تۆ

نەچم شەرت بێ هەتا ئەم خوارە بێ تۆ ... لا 312

پاش سەروا لەم شیعرەشدا گرێیەکی هاوەڵکاری چۆنییە ، لە (بێ) و (تۆ) پێك هاتووە

8. رستە

رسته له دوو شیعری نالی دا پاش سەروا پێك دێنێت .

کە تۆ هاتی لە نەومیدی نەما باس

لە هیجر و ئینتیزار ئیدی نەما باس ... لا 187

~~~~~~~~~~~~

لە کن ئەو جەوهەرە فەردە لە هەیوولا نییە باس

لە حیکەم پەروەریی بووعەلی سینا نییە باس ... لا 190

تەوەری دووەم ـ ئاوازی ناوەوەی شیعرەکانی نالی

بە شێوەیەکی گشتی لە شیعرەکانی نالی دا ئەتوانین سێ بنەما دیاری بکەین کە ئاوازی ناوەوەی شیعرەکانی پێك هێناوە ، ئەوانیش (دووبارەکردنەوە ، کەرتکردن ، سازان)ە ، کە هەریەکێ لەم بنەمایانە بوونە بە مایەی رەوانی دەربڕین و بەخشینی ئاوازێکی جوان و قشت بە دەقە شیعرییەکانی ، لەم تەوەرەدا یەك یەك نمونە بۆ ئەو بنەمایانە دەهێنینەوە .

1. **دیاردەی دووبارەکردنەوە** ، کە لە دوو ئاستی زمانی دایە

یەکەم / دووبارەکردنەوە لە ئاستی دەنگ دا

1. دەنگی بزوێن : ئەمیش بە دووبارەکردنەوەی چەندجارەی دەنگێکی بزوێن لە دێر یان نیوە دێردا دروست دەبێت ، وەك لەم نموونانەی خوارەوە دەردەکەوێت :

بزوێنی (ا)

لێم حەرامە دانەو و ئاوی حەماماتی حەرەم

من کە بازی دیدەبازم نەك شەوارەی دەستەمۆم ... لا 246

دەبنین لەم دێرە شیعرە دا بزوێنی (ا) پینج جار لە نیوەی یەکەم دووبارە بۆتەوە و سێ جاریش لە نیوەی دووەم ، کە بۆتە مایەی بەخشینی ئاوازێکی سەنگین بە دێرەکە

هەروەها لەم دێرەدا :

تەلبیسی نییە ئەو کەسە دێوانەیی رووتە

بێچارە نەما غەیری حەیاتێکی لەبەردا ... لا 59
~~~~~~~~~~~~

دووبارەکردنەوەی چوار جاری بزوێنی (ا) لە نیوەی دووەم بە هەمان شێوە ئاوازی بە دیوی ناوەوەی ئەم دێرە شیعرە بەخشیوە

بزوێنی (ە)

دەستم کە بە سەد وەعدە لە سەد جێگە شکاوە

جەبری نییە ئەم کەسرە هەتا نەیخەیە ئەستۆ ... لا 316

لەم دێرە بزوێنی (ە) دە جار لە نیوەی یەکەم و دە جاریش لە نیوەی دووەم دووبارە بۆتەوە ، کە بۆتە مایەی دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە .

بزوێنی (ی)

زەڕڕاتی عوکووسی کەششی میهری جەلالن

وا دێن و دەچن سەرزەدە سولتان و شەهەنشا ... لا 56

بزوێنی (ی) لە نیوەی یەکەم دا پێنج جار دووبارە بۆتەوە و ئاوازی ناوەوەی دێرەکەی دروست کردووە

هەروەها لەم دێرەدا

ساقی وەرە مەیخانەیی دڵ کۆنە رەحیقی

گەر مایلی تەوفی حەرەم و بەیتی عەتیقی ... لا 544

بزوێنی (ێ)

یا توربەتێ یا غوربەتێ بارێ بشکێنین

هەر مونتەزیرە نالی ئەگەر مرد و ئەگەر ما ... لا 95

دووبارەکردنەوەی بزوێنی (ێ) لە نیوەی یەکەمی ئەم دێرە بۆتە هۆی دروست کردنی ئاوازی ناوەوە .

بزوێنی (و)

لە نێو ریگی رەوانی قوم نوقوم بوو وشتر و بوو گوم

نەما گوێی بیستنی قوم قوم چ جای ئیمکانی هەستانە ... لا 404

لە نیوەی یەکەمی ئەم دێرە هەشت جار بزوێنی (و) دووبارە بۆتەوە و ئاوازی ناوەوەی دێرەکەی پێك هێناوە .

2. دەنگی نەبزوێن ، دووبارەکردنەوەی دەنگی نەبزوێن بە هەمان شێوەی دەنگە بزوێنەکان رەگەزێکی تری مۆسیقای ناوەوەی شیعرەکانی نالی یە ، ئەمەش چەند نموونەیەکە :

نەبزوێنی (ق)

رەققێتی تەن و ریققەتی دڵ روقبەتی تاعەت

مەخسوسی رەقیب بۆ لە منی خەستە رقی بوو ... لا 308

لەم دێرەدا دەنگی (ق) حەوت جار دووبارە بۆتەوە و ئاوازی ناوەوەی دێرەکە پێك دێنێت .

دەنگی (س)

شەبەهی زولفی شەبەھ گۆنەیە رووگەردانی

بە سەری ئەو کە بە سەودا سەر و سامانم دا ... لا 67

دەنگی (ش)

شەرەر و تابش و بارش لە دەمی رەعدی بەهار

ئەسەری سۆزشی گریانە لە ئەفغانم دا ... لا 68

بە دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێنی (ش) لە سێ وشەی دوابەدوای یەك بۆتە هۆی دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی ئەم دێرە شیعرە .

هەروەها لەم دێرەش دا :

بەو رەحمەتە عامەت کە دەکا سەنگی سییەھ زەر

لەم قەلبە کە وەك بەردە رەشە روششە رەشاشا ... لا 57

دەنگی (د)

دڵ موزمەحیلی دەردە وەکوو دیدە لە نمدا

حەیران و پەرێشانە وەکو قەترە لە یەمدا ... لا 71

3. دەنگی کۆنسنانت یان دوو دەنگە ،

ئەمەش بە دووبارەکردنەوەی دوو دەنگ لە ناوخنی وشەدا پێك دێت کە ئاواز بە دێرە شیعرەکان دەبەخشێ وەك لەم دێرانەدا دەرەکەوێ :

نەباتاتی زەوی وەك مونزەوی هاتوونە دەر یەعنی

هەموو سەرخۆش و مەست و رۆژپەرست و عاشقی رووتن ... لا 268

هەروەها لەم دێرە :

گوڵ کە یاغی و دەم دڕاو بوو کەوتە لاف و رەنگ و بۆی

باغەبان گوێێ گرت و وا هێنای بە دەستی بەستە بۆی ... لا 575

دووبارەبوونەوەی دوو دەنگی (س ، ت) لە ناوخنی ئەو وشانەی سەرەوەبوونە بە هۆی بەخشینی ئاوازێکی سووك بە دێرە شیعرەکان

لەم دێرەش دا :

پەچەیی پەرچەمیی و پرچی سییا

هەردەڵێی مانگە شەوە کوڵمی تیا

دەنگەکانی (پ ، چ) بە دووبارەبوونەویان لە سێ وشەی جودا دا هۆکارن بۆ دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە .

مونەججیم کەر گەس و لاشەی لە لا شەیئێکە ،نەیزانی

کە ئەم ئەفلاکە چەند لاکە کە ئەم گەردوونە چەند دوونە ... لا 430

لەم دێرەشدا هەردوو جووت دەنگی (کە ، لا) چەند جارێك دووبارە بۆتنەوە و ئاوازی ناوەوەی دێرەکەیان پێك هێناوە .

دووەم / دووبارەکردنەوە لە ئاستی وشە و یەکەی گەورەتر:

ئەم جۆرەیان لە دووبارەکردنەوە زیاتر پەیوەستە بە هەندێك لایەنی هونەرەکانی جوانکاری وشەیی لە زانستی رەوانەبێژی دا وەك (هاوبێژی ، دوابەسەر ، پاتکردنەوە) هەروەها دووبارەکردنەوەی رەمەکیش کە ئاوازی ناوەوە دروست دەکات

1. **هاوبێژی**

هاوبێژی واتە هێنانەوەی دوو وشە یان زیاتر بە واتای جیاجیا لە دێرە شیعرێکدا ، کە ئەمەش خۆی لە خۆی دا هۆکارێکە بۆ دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە ، بە شێوەیەکی گشتی دوو جۆرە (هاوبێژی تەواو ، هاوبێژی ناتەواو)

- **هاوبێژی تەواو / وەك لەم نمونانە دەرەکەوێ :**

بێ سەروی رەوانم کە لەبەر ئەشکی رەوانم

خەرقە بووەتە غەرقە کەوا سەوزە لەبەرما ... لا 93

لەم دێرەدا (رەوان) دووجار دووبارە بووتەوە و هەریەکە مانایەکی هەیە ، جاری یەکەم بە واتای رێکەر (جاری) دێت و جاری دووەم بە واتای روون

هەروەها لەم دێرەدا :

سرۆشکم ئاب و دانەی نارە کێ دی

بە گەرمی داوەرێ بەم تەرزە تەرزە ... لا 369

ووشەی (تەرزە) جارێك بە واتای (جۆر) هاتووە و جارێك بە واتای تەرزەی داباریو هاتووە ،

هەروەها لەم دێرەدا :

ئەو فەوت و وەفاتە سەبەبی عەهد و وەفاتە

چوو ساعیقەیی بەردی عەجوز و گوڵ و موڵ هات ... لا 164

لێرەدا (وەفات) بە دوو واتا هاتووە ، جارێك بە واتای مردن و جارێك گرێیەکی ناوییە لە (وەفا+ت) دروست بووە

هەروەها لەم دێرەدا :

دوێنێ چ بوو دەتدا بە زوبان لافی کەرامەت

ئەمڕۆ نە دەمت بوو نەدەمت بوو نەدەمت بوو

لەم دێرەشدا رستەی (نە دەمت بوو) سێ جار دووبارە بووەتەوە بە سێ واتای جیاواز دووبارەبوونەوە لەو نمونانەی سەرەوە هۆکارێکن بۆ دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکان ، کە هەموو لە دەچنە خانەی هاوبێژی تەواوەوە .

- **هاوبێژی ناتەواو ، وەك لەم نمونانەدا دەرەکەوێ :**

تۆ باقییەیی ساقییەیی سەحنی چەمەن بە

مەیدان هەمو مەی دانە بە تاسات و بە کاسات ... لا 164

لەم دێرەدا سێ هاوبێژی تێدایە لە نێوان وشەکانی (باقییەیی ـ ساقییەسی ، مەیدان ـ مەی دان ، تاسات ـ کاسات) کە هەر دانەیەکیان بۆ خۆی ئاوازێك دروست دەکات بۆ دێرە شیعرەکە لە ئاستی ناوەوە

یان لەم دێرەدا :

گول هاتەدەرێ لافی لە حوسنی بوتی مادا

لەرزی قەدی بەرزی لە رقا زولفی کە بادا ... لا 62

هاوبێژی لە نێوان (لەرزی ، بەرزی) لەم دێرەدا ئاوازی ناوەوەی پێك هێناوە .

هەروەها لەم دێرە :

دەم دەم کی دەکا زاری پڕ ئازاری بە غونچە

بۆ دەعوەتی ماچی لەبە گۆ یا دەمی نادا ... 63

هاوبێژی لە نێوان هەردوو وشەی (زاری ، ئازاری) لە نیوەی یەکەم دا ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکەی دروست کردووە .

ئەمەش چەند نمونەیەکی ترە لە هاوبێژی ناتەواو :

ئەی شۆخی بێ نیاز و گران ناز و غەمزە سووك

تیری مووژەت نیشانەیی دڵ کون دەکا بە نووك ... لا 206

وەها سەقیم و موجەززا عەوامیلی ئەجزا

کە ئالەتی عەمەلی نەحوی مەحوی سەحوی زەمیر ... لا 174

مرووری نەکسە کە عەکسی قەمەر دەکا بە رەمەق

دەبوولی نیکسە دەگێرێ کە عەکسی ریش بە شیر ... لا 170

دیدەم هەموو شۆراوە بە شۆراوی سروشکم

لەم لەوحە نیگارینە نە عەین و نە ئەسەر ما ... لا 94

لە هەریەك لەو نموونانەی سەرەوە هاوبێژی ناتەواو لە نێوان وشەکان بوون بە هۆکاری دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکان

2. **دوابەسەر :** لەم جۆرەدا دەبینین شاعیر وشەیەك لە سەرەتای دێرە شیعرەکان یان لە ناوخنی دێرەکان دێنێتەوە و لە کۆتایی دێرەکە دووبارەی دەکاتەوە بە هەمان واتا ، کە ئەم دووبارەکردنەوەیەش هۆکارێکە بۆ دروست بوونی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعر .

نمونە :

- **سەرخۆشی شەرابی دەمی تۆ بووم و ئەمێستاش**

  قوربان دەمی تۆ خۆش کە نەماوە سەری خۆشم ... لا 229

لەم دێرەدا وشەی سەرخۆش لە سەرەتا و لە کۆتایی دێرەکە دووبارە بۆتەوە ، وەلێ لە سەرەتاوە وشەیەکی لێکدراوە و لە کۆتایی گرێیەکی ناوییە . ئەم دووبارەکردنەوەیەش ئاوازی سەرەتا و کۆتایی دێرەکەی چوون یەك کردووە .

- **سپی نەزیرە هەموو موو لە سیرری (وجهُ) لەسەر**

  مونەووەرە لە تەرەف نوورەوە بووە بە نەزیر ... لا 170

دووبارەکردنەوەی وشەی (نەزیر) لەم دێرەدا وەك دوابەسەر هۆکارێکە بۆ درووست کردنی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە .

- **شەوی یەڵدایە یا دەیجوورە ئەمشەو**

  کە دیدەم دوور لە تۆ بێ نوورە ئەمشەو ... لا 318

لەم دێرەش دا دووبارەکردنەوەی وشەی (شەو) لە سەرەتاو لە کۆتایی دێرەکە بووەتە هۆی دروست بوونی ئاوازی ناوەوەی دێرەکە ، کە دەچێتە چێوەی دوابەسەرەوە .

- **شەو بۆیی سەری سونبولی زولفی لە سەری دام**

  ئێستەش سەرەکەم مەستە لەبەر نەشئەیی شەوبۆ ... لا 317

لەم دێرەشدا وشەی (شەوبۆ) لە سەرەتاو لە کۆتایی دێرەکە هاتووە ، کە لە یەکەمدا ترازاوە و لە دووبەش پێك هاتووە (هاوەڵکات و ناو) ، لەوی دووەمیان هەمان واتایە بەڵام بە لێکدراوی ، ئەمەش بۆتە هۆی دروست بوونی ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە .

3. **پاتكردنەوە :** دەشێت دووبارەكردنەوەی وشەیەك یان زیاتر لە دێرە شیعرێكدا بە مەبەستی پاتكردنەوە و تەوكید بێت ، كە ئەم دووبارەكردنەوەیەش جۆرە ئاوازێكی ناوەوە دروست دەكات بۆ دێرە شیعرەكان ، وەك لەم نمونانەدا دەرەكەوێت :

- **پێم دەڵێن مەحبووبە خێل و قێچە مەیلی شەڕ دەكا**

  خێل و قێچە یا ترازووی نازی نەختێ سەر دەكا ... لا 83

لەم دێرەدا ئەم گرێ ناوییە (خێل و قێچە) دووبارە بۆتەوە و ئاوازی ناوەوەی دروست كردووە ، بەڵام ئەبێ تێبینی ئەوە بكەین كە جاری دووەم لە باری پرسیار و سەرسورمان هاتووە ، واتە پاتكردنەوەكە حاڵەتێكی پێچەوانەی وەرگرتووە .

- **هەرچەندە كە ئینسانە لەبەر چاوی من و تۆ**

  مومكین نییە ئەم لوتفە لە ئینسان و بەشەردا ... لا 59

لەم دێرەش دا دووبارەكردنەوەی وشەی (ئینسان) وەك پاتكردنەوەیەك بووە بە هۆی درووست كردنی ئاوازی ناوەوەی دێرەكە .

4. **دووبارەكردنەوەی رەمەكی** ، دەشێت هەندێ جار دووبارەكردنەوە بە شێوەیەكی رەمەكی بێت و هیچ پەیوەست نەبێت بە هونەرەكانی رەوانبێژییەوە ، بەڵكوو تەنها بۆ دروست كردنی ئاوازێكی جوانە لە دێرەكەدا ، وەك لەم نموونانەدا دەرەكەوێت :

- **شادمانی بێ وەفایە ، یاری تێری و مەستییە**

  یاری تەنگانەم غەمە با هەر غەمی خۆم خۆم بخۆم ... لا 248

لەم دێرەدا (خۆم) سێجار دووبارە بۆتەوە ، دووجاری یەكەم جێناوی خۆییە و ئەوی تریان كاری دانانییە لە چاوگی خواردنەوە ، ئەمەش بۆتە هۆی دروست بوونی ئاوازی ناوەوەی دێرەكە .

- **دیدەو و دڵ هەردوو وا جۆبارە جۆیای قەددی تۆ**

  سەروی دڵ جۆی عەرعەر و دڵ جۆی نەمامی دیدە جۆی ... لا 578

لەم دێرەشدا وشەی (جۆی) كە بە واتای پشكنین و گەڕان دێ ، لە نیوەی دووەم سێجار دووبارە بۆتەوە و دراوتە پاڵ دڵ و دیدە ، كە ئەمیش ئاوازی ناوەوەی دێرەكەی درووست كردووە .

- سَهْمِ الأَلِفِ اقَدِّ قَدْ صادَ فؤادي
  صادُوَ منْ عَيْنِهِ قَدْ صادَ فَسادا ... لا 63

لەم دێرەشدا وشەکانی (قد ، صاد) هەردانە و سێجار دووبارە کراونەتەوە ، کە بوونە بە هۆی دروست کردنی ئاوازی ناوەوەی ئەم دێرە شیعرە

- روخم رەنگینی رەنگی رووەمەتی رەنگینتە بازا
  قەدی سەروم کەمانینی قەدی شیرینتە بازا ... لا 72

وشەی رەنگ لە نیوەی یەکەمی ئەم دێرە سێجار دووبارە بۆتەوە و ئاوازێکی جوانی بەخشیوە بە دیوی ناوەوەی دێرەکە .

2. دیاردەی کەرتکردن

کەرتکردنی دێر یان نیوە دێر بنەمایەکی ترە لە دروست بوونی ئاوازی ناوەوەی شیعرەکانی نالی ، بە شێوەیەکی گشتی ئەتوانین بیکەین بە دوو بەشی جوداوە (کەرتکردنی دێر ، کەرتکردنی نیوە دێر) .

یەکەم ـ کەرتکردنی دێر

لەم جۆرەدا دێرەکان دابەش دەبن بەسەر چوار بەشی جووداوە ، کە سێ بەشی یەکەم سەروایەکی یەکگرتوویان دەبێت و بەشی چوارەم پەیرەو لە سەروای شیعرەکە دەکات ، وەك لەم نمونانەدا دەردەکەوێت :

- تۆتیی تۆ لە حیرسی دڵ داوی تەمەع دەکاتە مل
  بولبولی من لە عەشقی گوڵ تەغنییەو و تەرەب دەکا ... لا 76

ئەگەر تێبینی بکەین لەم دێرەدا چوار کۆپلە بەرچاو دەکەوێت بەم شێوازە :

تۆتیی تۆ لە حیرسی دڵ

داوی تەمەع دەکاتە مل

بولبولی من لە عەشقی گوڵ

تەغنییەو و تەرەب دەکا

دەبینین سێ پارچەی یەکەم هەمسەروان کە ئەمەش ئاوازێکی بە دیوی ناوەوەی دێرەکە بەخشیوە .

- **ئەو چاوە غەزالە فەتەراتی سەرو ماڵە**

  ئەو نەرگسە کاڵە نە منی هێشت و نە کالا ... لا 91

هەروەها لەم دێرەشدا چوار پارچە کراوە بە سەرەوای (اڵە) رازێنراوەتەوە و ئاوازی ناوەوەی پێ دروست کراوە .

- **موو سونبولی ئاشوفتە دوڕ دانەیی ناسوفتە**

  دەم غونچەیی نەشکوفتە تێفکرە کوڕە یا کچ ... لا 128

بە هەمان شێوە ئەم دێرەش بەش کراوە بەسەر چوار پارچەدا کە دێرەکەی ئاوازدار کردووە ، بە شێوەیەکی گشتی ئەم جۆرە کەرتکردنە لە شیعرەکانی نالی دا بە شێوەیەکی بەرچاو بوونی هەیە .

دووەم ـ کەرتکردنی نیوە دێر

لەم جۆرە کەرتکردنەدا نیوەدێرەکان بەسەر چەند یەکەیەی بچووکی هەمسەروا دابەش بوونە ، وەك لەم نموونانەدا دەر دەکەوێت :

- **کەللە وەك جەڕڕەی شەرابی پڕ نیشات و تەڕ دەماغ**

  شێری نەڕ،ئاهوویی بەڕ،گورگی سەفەر،قامچی نەچێژ ... لا 184

نیوەی دووەمی ئەم دێرە کراوە بە چەند پارچەیەکی سەروادار (شێری نەڕ ـ ئاهوویی بەڕ ـ گورگی سەفەر) و ئاوازی ناوەوەی دێرەکەی پێك هیناوە ، لە هەمان شیعردا :

- **مل عەلەم، شیرین قەلەم، ئاهوو شکەم، مەیمون قەدەم**

  سم خڕ و کلك ئێستر و مەنزل بڕ و عارەق نەڕێژ ... لا 184

لەم دێرەشدا نیوەی یەکەم کراوە بە چوار پارچەی هاوسەرواوە کە ئاوازی ناوەوەی دێرەکەی دروست کردووە

هەروەها لەم دێرەشدا هەمان هوونەر بۆتە هۆی دروست کردنی ئاوازی ناوەوە :

- **بە داوە ، کرژ و خاوە ، یەعنی ئالۆزاوە زولفەینی**

  دوو تاو و دوو سیان و شێوەکەی شێواوە زولفەینی ... لا 561

3. دیاردەی سازان

سازان لە نێوان دوو وشە یان زیاتر لە ناوخنی دێرە شیعردا بنەمایەکی تـرە بـۆ درووسـت بـوونی ئاوازی ناوەوە لە شیعرەکانی نالی ، بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین سێ جۆری لێ دیاری بکەین :

یەکەم ـ دژیەك

وەك لەم نموونانەدا دەرەکەوێ :

- **نالی عەجەب بە قووەتی حیکمەت ئەدا ئەکا**

  مەعنایی زۆر و گەورە بە لەفزی کەم و بچوك ... لا 211

لـەم دێـرەدا دژیـەك لـە نێـوان وشـەکانی (زۆر ـ کـەم) و (گـەورە ـ بچـوك) ئـاوازی نـاوەوەی دێرەکەی دروست کردووە ، ئەمەش خۆی لە خۆی دا بە هۆی سازانی نێـوان ئـەو دژیەکانەوەیـە لە شیعردا .

- **وەرە تا عالەمی قەلبت نیشان دەم**

  کەوا فەقری غینایە ، مردنی ژین ... لا 289

لەم دێرەش دا دژ یەك لە نێوان (فەقر ، غینا) و (مرن ، ژین) هۆکارێکە بۆ درووست بوونی ئاواز لە دیوی ناوەوەی دێرەکە .

ئەمەش چەند نمونەیەکی ترە لە دژ یەك :

- **عەکسی چاوی تۆ لە چاویدا بە خواری تێ دەگەی**

  کەچ نەزەر کەی فەرقی خوار و ژوور و خێر و شەڕ دەکا ... لا 84

- **کاتیبی خێر و شەڕی عوششاقە بۆ وەسڵ و فیراق**

  لوتف و قەهری هەر بە جارێ سەیری دوو دەفتەر دەکا ... لا 85

دووەم ـ جووت کردنی وشە

دەشێت کۆکردنەوە و ڕێکخستنی چەند جووتـە وشـەیەك بـبن بـە هـۆی دروسـت کردنـی ئـاوازی ناوەوەی دێرە شیعر ، وەك لەم نموونانەدا دیارن :

- **چ قەسر و دائیرە و تاقێ تییا تۆ تاقی ئافاتی**

  نەی و موتریب،مەی و ساقی، گوڵ و بولبول هەموو جووتن ... لا 268

لەم دێرەدا جووت کردن لە نێوان (نەی و موتریب ، مەی و ساقی ، گوڵ و بولبول) ریتمێکی رێکی بە ئاوازی ناوەوەی دێرە شیعرەکە بەخشیوە .

- **هەی کەرێکم بوو چ پەیکەر تەیکەری هەوراز و لێژ**

سینە پان و مووچە کورت و شانەبەرز و گوێ درێژ ... لا 183

لەم دێرەشدا نیوەی دووەم لە هەشت وشە پێك هاتووە کە دوو دوو بە یەکەوە بەستراون و بۆتنە هۆی دروست کردنی ریتم و ئاوازەیی ناوەوەی دێرەکە .

- **لادە دەسرۆکەیی هەوری لە جەبین**

دەرکەوێ شەمس و قەمەر،نوور و زیا... لا 98

- **عاشقی سونعی حەقم قوربانی رەنگی قودرەتم**

چاوی ماوی،خاڵی شین،کولمی سپی،زولفی سییا ... لا 102

لەم دوو دێرەشدا بە هەمان شێوە سازان لە نێوان وشەکان بۆتنە هۆی دروست بوونی ئاوازێکی سووك بە دیوی ناوەوەی دێرە شیعرەکان .

سێیەم ـ فرێزی تێکرژاو

هەندێ فرێز کە لە دوو بەش پێك دێن و لە دەنگا وێکچوون ، کە دانەیەکیان واتادارە و ئەوی تریان بێ واتایە و ئاوێتە کراون ، دەبنە هۆی بەخشینی ئاواز بە دیوی ناوەوەی شیعر ، وەك لەم نموونانەدا دیارن :

- **ئەو فەوت و وەفاتە سەبەبی عەهد و وەفاتە**

چوو ساعیقەیی بەردی عەجووز و گوڵ و موڵ هات ... لا 164

- **بنوارە بوونی ئەووەڵت و چوونی ئاخیرت**

هاتی چ لووس و پووس و هەڵاتی چ رووت و قووت ... لا 194

دەبینین فرێزەکانی (گوڵ و موڵ ، لووس و پووس ، رووت و قووت) لەم دوو دێرەدا چۆن ئاوازی ناوەوەی دێرەکانیان پێك هێناوە ، هەریەك لەو فرێزانە بەشی یەکەمیان واتادارە و ئەوی تریان بێ واتایە .

ئه نجامی لیکۆڵینەوەکە

به شێوەیەکی گشتی ئەتوانین چەند خاڵێك تێبینی بکەین لە شیعرەکانی نالی دا لە سنووری ئەم بابەتەوە (ئاوازی شیعری) ، کە لێرەدا دەیانخەمە روو

1. لە نێوان ئاوازی ناوەوە و ئاوازی دەرەوە هاوسەنگییەکی نزیك لە تەواو هەیە لە شیعری نالی دا کە ئەمەش دەگمەنە لە لای شاعیرانی تر .
2. وشە ئارایی هۆکارێکە بۆ بنیاتی ئاوازەیی لە شیعری نالی دا ، کە ئاوازێکی خۆش و شیرینی بە شیعرەکانی بەخشیوە
3. پەیرەوکردن لە سەروا و کێش لە لای نالی بە شێوەیەکی زۆر تۆکمە و بێ کەم و کورپییە ، ئەمەش گرنگی ئەو دوو رەگەزەی شیعر نیشان ئەدات بە لای شاعیرانی کلاسیکەوە و بە تایبەت جیلی یەکەم و دووەم
4. هونەرەکانی جوانکاری وشەیی لە زانستی رەوانەبێژی دەرامەتێکی گرنگە لە بنیادی ناوەوەی ئاوازی شیعری کە نالی تێیدا زۆر وەستایانە و شارەزایانە بەکاری هێناون و بەرجەستەی کردوون لە شیعرەکانی دا .

لیستی سەرچاوەکان :

- **<u>کتێبەکان :</u>**

یەکەم ـ بە زمانی کوردی

1. حەمە نووری عومەر کاکی ـ شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا ـ چاپخانەی تیشک ـ سلێمانی ـ 2008.ز
2. مەلا عبدالکریمی مودەریس ، فاتح عبدالکریم ــ دیوانی نالی ـ دەزگای پەخشی چوارچرا ـ 2008.ز
3. ئەحمەد هەردی ـ عەرووز لە شیعری کوردیدا ـ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ـ سلێمانی ـ 2009.ز
4. عەلادینی سەجادی ــ مێژووی ئەدەبی کوردی ـ بڵاوکردنەوەی کوردستان ـ 2009.ز
5. ئەحمەد تاقانە ــ رۆچوون بە ناخی هەڵبەست دا ــ دەزگای ئاراس ــ 2012.ز
6. سەنگەر قوباد ـ لە رۆخی رووباری وێژەوە ـ چاپخانەی کارۆ ـ 2012.ز
7. موحسین ئەحمەد مستەفا گەردی ـ بەهاری رەوانبێژی ـ چاپخانەی نارین ـ 2013.ز

دووەم ـ بە زمانی عەرەبی

1. د.ابراهيم انيس ـ موسقى الشيعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ ط.2 ـ 1952.م
2. د. ابراهيم حمادة ـ كتاب أرسطو فن الشعر ـ مكتبة الانجلو المصرية ـ 1977.م
3. د.لويس العوض ـ هوراس فن الشعرـ ط .3 ـ 1988.م
4. أميل بديع ـ المعجم المفصل في علم العروض والقافية و فنون الشعر ـ دار الكتب العلمية ـ بيروت ـ 1991.م
5. محمود مصطفى ـ عروض والقافية ـ الكتب الثقافية ـ بيروت ـ 2005.م
6. د.عبدالعزيز عتيق - علم العروض والقافية - دار الافاق العربية - قاهرة - 2006.م
7. د. محمد علوان ـ الايقاع في شعر الحداثة ـ دار العلم و الايمان ـ 2008.م
8. باول هورن ـ حسين مجيب المصري ـ الادب الفارسي القديم ـ دار المدى ـ 2011.م
9. د. عمر خلوف ـكن شاعراً ـ نسخة الالكترونية الاولى - اذاعة الشعر ـ 2012.م

- **نامە ئەکادیمییەکان**

1. ئاڤان عەلی میرزا ـ چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا - نامەی دکتۆرا ـ 2008.ز
2. حەمەنووری عومەر کاکی ـ شێوازی شیعری نوێی کوردی ـ نامەی دکتۆرا ـ 2009.ز
3. ئاسۆ عومەر مستەفا ـ بەها ئیستاتیکییەکانی شیعری لای پیرەمێرد و شێخ نوری شێخ صالح و گۆران ـ نامەی ماستەر ـ 2007.ز
4. ئاوات حسن والی ـ چەمکی شانازی لە شیعرەکانی نالی دا ـ نامەی ماستەر ـ 2015.ز
5. عزالدین سابیر ـ شێوازی هۆنراوەکانی شێخ نووری شێخ صالح ـ نامەی ماستەر ـ 2015.ز
6. م.زانیار سالح عەلی - بنیاتی ئاوازەیی لە شیعری نوێی کوردی دا ـ نامەی ماستەر ـ 2015.ز

- **رۆژنامە و گۆڤار :**

1. حاتم الصكر- بحث في الايقاع و ايقاع الداخلي مجلة الاقلام - عدد (5) - 1990 .م
2. د. عبدالستار جواد - مشكلات نقد الشعر - مجلة الاقلام - عدد (5) - 1990 .م - ص 21.
3. أ.برباق الربيعة ـ الايقاع الشعري .دراسة لسانية جمالية ـ مجلة كلية الاداب واللغات .جامعة محمد خيضر . جزائر ـ عدد.8 ـ 2011
4. د.هدى الصحناوي ـ الايقاع الداخلي في القصيدة المعاصرة - مجلة جامعة دمشق ـ المجلد 30.العدد 1+2 ـ 2014.م

- **سەرچاوەی ئەلکترۆنی**

1. سليمان جبران – شبه نظرية للايقاع و تطوره في الشعر العربي – موقع الحوار المتمدن – 2013م.
(http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=375458)